

Faderskap, vårdnad och umgänge, m.m.

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet drygt 30 motionsyrkanden från den allmänna motionstiden år 2001 i olika frågor som gäller föräldrabalken. Motionsyrkandena rör bl.a. faderskap, vårdnad, umgänge och förfarandet i mål om vårdnad och umgänge. Därutöver behandlas några motionsyrkanden som aktualiserar olika frågeställningar med anknytning till olovligt bortförda barn i internationella förhållanden.

Med bifall till en motion och med delvis bifall till en annan motion förordar utskottet ett tillkännagivande som gäller vårdnaden om barn när den ena föräldern gjort sig skyldig till grov brottslighet mot den andra föräldern.

Övriga motionsyrkanden avstyrks med hänvisning till tidigare ställningstaganden, pågående beredningsarbete och den av regeringen aviserade utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform.

Till betänkandet har fogats åtta reservationer och två särskilda yttranden.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Bakgrund.....	5
Utskottets överväganden.....	8
Faderskap.....	8
Fastställande av faderskap för ogifta fäder.....	8
Talerätt i mål om hävande av faderskap.....	9
Vårdnad.....	13
Automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar.....	14
Vårdnadens utövande.....	15
Upplysningar om barnet.....	17
Växelvis boende.....	18
Hänsynen till barnets bästa.....	20
Vårdnadsöverflyttning vid våld m.m. inom familjen.....	22
Umgänge.....	25
Umgängessabotage.....	25
Talerätt i umgängesfrågor.....	26
Förfarandet i vårdnads- och umgänges mål, m.m.....	28
Samarbetsamtal.....	28
Barns rätt att komma till tals.....	30
Utredningen i mål om vårdnad, boende och umgänge.....	32
Rättens sammansättning i mål om vårdnad och umgänge.....	33
Åtgärder för att undvika tvister.....	34
Olovligt bortförda barn i internationella förhållanden.....	35
Reservationer.....	39
1. Talerätt i mål om hävande av faderskap (punkt 2).....	39
2. Automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar (punkt 3).....	40
3. Vårdnadens utövande (punkt 4).....	40
4. Hänsynen till barnets bästa (punkt 8).....	41
5. Hänsynen till barnets bästa (punkt 8).....	42
6. Talerätt i umgängesfrågor (punkt 12).....	42
7. Barns rätt att komma till tals (punkt 14).....	43
8. Utredningen i mål om vårdnad, boende och umgänge (punkt 15).....	43
Särskilda yttranden.....	45
1. Fastställande av faderskap för ogifta fäder.....	45
2. Automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar.....	45
Bilaga Förteckning över behandlade förslag.....	47
Motioner från allmänna motionstiden.....	47

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Fastställande av faderskap för ogifta fäder

Riksdagen avslår motion 2001/02:L245.

2. Talerätt i mål om hävande av faderskap

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L233, 2001/02:L268 och 2001/02:L292.

Reservation 1 (m, kd, c, fp)

3. Automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L264 yrkande 5 och 2001/02:L331.

Reservation 2 (c)

4. Vårdnadens utövande

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L242 yrkande 3 och 2001/02:L264 yrkande 6.

Reservation 3 (c)

5. Upplysningar om barnet

Riksdagen avslår motion 2001/02:L242 yrkande 6.

6. Växelvis boende

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L242 yrkande 4 och 2001/02:L313.

7. Underhållsbidrag vid växelvis boende

Riksdagen avslår motion 2001/02:Sf388.

8. Hänsynen till barnets bästa

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L264 yrkande 2, 2001/02:L310 yrkande 1 och 2001/02:Ju393 yrkande 4.

Reservation 4 (v)

Reservation 5 (c)

9. Vårdnadsöverflyttning vid våld m.m. inom familjen

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad utskottet anfört.

Riksdagen bifaller därmed motion 2001/02:L201 och bifaller delvis motion 2001/02:L301.

10. Gemensam vårdnad mot ena föräldrarnas vilja

Riksdagen avslår motion 2001/02:L242 yrkande 1.

11. Umgångessabotage

Riksdagen avslår motion 2001/02:L266.

12. Talerätt i umgängesfrågor

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L215, 2001/02:L264 yrkande 4 och 2001/02:L341.

Reservation 6 (m, kd, c, fp)

13. Samarbetssamtal

Riksdagen avslår motion 2001/02:L242 yrkande 5.

14. Barns rätt att komma till tals

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L264 yrkande 3 och 2001/02:L310 yrkande 2.

Reservation 7 (c)

15. Utredningen i mål om vårdnad, boende och umgänge

Riksdagen avslår motion 2001/02:L264 yrkande 7.

Reservation 8 (c)

16. Rättens sammansättning

Riksdagen avslår motion 2001/02:L242 yrkande 2.

17. Åtgärder för att undvika tvister

Riksdagen avslår motion 2001/02:L272.

18. Olovligt bortförda barn i internationella förhållanden

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L267 och 2001/02:L336.

Stockholm den 17 januari 2002

På lagutskottets vägnar

Tanja Linderborg

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Tanja Linderborg (v), Rolf Åbjörnsson (kd), Marianne Carlström (s), Christel Anderberg (m), Karin Jeppsson (s), Henrik S Järrel (m), Nikos Papadopoulos (s), Elizabeth Nyström (m), Marina Pettersson (s), Christina Nenes (s), Tasso Stafilidis (v), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Anders Berglöv (s), Ana Maria Narti (fp), Raimo Pärssinen (s) och Agne Hansson (c).

Bakgrund

Rättsförhållandet mellan föräldrar och barn regleras i föräldrabalken. Under de senaste decennierna har denna lagstiftning genomgått betydande förändringar. I början av år 1983 fattade riksdagen beslut om ändringar i bl.a. bestämmelserna om vårdnad och umgänge (prop. 1981/82:168, bet. LU 1982/83:17, rskr. 131). Ett av syftena med lagändringarna var att stärka barnens rättsliga ställning. Genom lagändringarna blev det bl.a. möjligt för makar att utan särskilt domstolsbeslut efter en skilsmässa gemensamt utöva vårdnaden om sina barn. Vidare förenklades förfarandet i de fall då ogifta föräldrar som bor tillsammans med sina barn vill få gemensam vårdnad om barnen. I de ändrade bestämmelserna slogs också fast att barnets vårdnadshavare har ansvar för att barnets behov av umgänge med den andre föräldern tillgodoses.

Under våren 1983 antog riksdagen också ändringar i föräldrabalkens bestämmelser om verkställighet av allmän domstols avgöranden om vårdnad och umgänge (prop. 1982/83:165, bet. LU 41, rskr. 369). Ändringarna innebar bl.a. att möjligheterna att besluta om polishämtning av barn begränsades och att länsrättens befogenhet att vägra verkställighet i viss mån utökades. Vidare gavs allmän domstol möjlighet att, i samband med avgörande om vårdnad eller umgänge, i vissa fall förordna om verkställighet.

Hösten 1990 beslutade riksdagen om ytterligare ändringar av föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad och umgänge (prop. 1990/91:8, bet. LU13, rskr. 53). Ändringarna, som trädde i kraft den 1 mars 1991, syftade särskilt till att underlätta en utveckling mot att föräldrarna i större utsträckning skall ta ett gemensamt ansvar för barnet och själva komma överens om hur vårdnads- och umgängesfrågor skall lösas. Ett viktigt inslag i reformen var en satsning på s.k. samarbetsamtal, samtal där föräldrarna under sakkunnig ledning försöker nå enighet i frågor rörande vårdnad och umgänge. De nya reglerna innebar att samarbetsamtal skall erbjudas föräldrar i alla kommuner. Vidare innebar ändringarna att domstolen i ett mål om vårdnad eller umgänge kan ta initiativ till att samarbetsamtal kommer till stånd och uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att anordna samarbetsamtal. När det gäller ogifta föräldrar innebar reformen att dessa skall kunna få gemensam vårdnad genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs. En uttrycklig bestämmelse infördes om att domstol, i de fall gemensam vårdnad inte är aktuell, vid bedömningen av vad som är bäst för barnet särskilt skall fästa avseende vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. I fråga om umgänge innebar de nya reglerna att vårdnadshavaren skall lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget. En annan nyhet var att de interimistiska besluten, i stället för att avse vårdnaden, skall kunna ta sikte på vem barnet skall bo tillsammans med.

År 1995 beslutade riksdagen att införa uttryckliga bestämmelser i föräldrabalken om barnets rätt att komma till tals i bl.a. mål och ärenden om vårdnad

och umgänge samt i adoptionsärenden (prop. 1994/95:224, bet. 1995/96:LU2, rskr. 35). När en domstol skall avgöra vad som är till barnets bästa skall domstolen ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Reformen innebar vidare att den som verkställer utredning i sådana mål skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten. De nya reglerna trädde i kraft den 1 januari 1996.

Ytterligare steg i syfte att betona vikten av samförståndslösningar och att underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens om hur frågor som rör vårdnad om barn m.m. skall lösas togs våren 1998 (prop. 1997/98:76, bet. LU12, rskr. 229 och 230). Andra syften med de då beslutade ändringarna i föräldrabalken var att öka användningen av gemensam vårdnad, även i fall där en av föräldrarna motsätter sig detta, och att ytterligare understryka betydelsen av barnets vilja i mål och ärenden om vårdnad och umgänge. Lagändringarna, som trädde i kraft den 1 oktober 1998, benämns i det följande 1998 års föräldrabalksreform.

Våren 1999 beslutade riksdagen, i enlighet med utskottets förslag, i betänkande 1999/2000:LU15 ett tillkännagivande om en utvärdering av 1998 års föräldrabalksreform, såvitt avser gemensam vårdnad mot en förälders vilja och barnets boende (rskr. 176).

Som ett led i förberedelserna inför utvärderingen anordnade Regeringskansliet i juni 2001 en utfrågning med företrädare för bl.a. myndigheter och organisationer i syfte att inhämta kunskap om konsekvenserna av reformen och få synpunkter på vilka frågor som bör tas med i direktiven till utredningen. Avsikten är att även vissa av de lagändringar som beslutades år 1995 vad gäller barnets rätt att komma till tals i vårdnads- och umgängestvister också skall omfattas av den aviserade utvärderingen. Enligt vad utskottet har erfarit pågår för närvarande arbete inom Regeringskansliet med siktet inställt på att direktiv till utvärderingen skall beslutas under våren 2002.

I september 1998 fick en särskild utredare i uppdrag att biträda Justitiedepartementet i arbetet med att överväga frågan om automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar. Uppdraget redovisades sommaren 1999 i departementspromemorian (Ds 1999:57) Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar. I promemorian föreslås ändringar i föräldrabalken som bl.a. innebär att föräldrar som inte är gifta med varandra när barnet föds skall få gemensam vårdnad när tre månader har förflutit från det att faderskapet har fastställts genom en bekräftelse som har godkänts av socialnämnden, om ingen av föräldrarna inom denna tid till socialnämnden anmäler att han eller hon motsätter sig gemensam vårdnad. Om någon av föräldrarna gör en sådan anmälan skall modern fortsätta att vara ensam vårdnadshavare. En far som har nekats del i vårdnaden skall enligt förslaget, liksom i dag, kunna väcka talan om gemensam eller ensam vårdnad vid domstol. Möjligheten att erhålla gemensam vårdnad genom anmälan skall finnas kvar för dem som vill få gemensam vårdnad snabbare. Promemorian har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Utskottet övergår därmed till att under skilda rubriker behandla de olika frågor som har aktualiserats i motionerna.

Utskottets överväganden

Faderskap

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden med krav på införande av

- enklare former för fastställande av faderskap för ogifta fäder,
- utvidgade möjligheter för arvingar att väcka talan om hävande av faderskap.

Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden från riksdagens sida. *Jämför reservation nr 1 (m, kd, c, fp).*

Fastställande av faderskap för ogifta fäder

Om modern är gift vid barnets födelse skall enligt 1 kap. 1 § föräldrabalken mannen i äktenskapet anses som barnets far. Denna s.k. faderskapspresumtion gäller även i den situationen att modern är änka och barnet föds inom sådan tid efter mannens död att det kan vara avlat dessförinnan. Om modern inte är gift fastställs faderskapet enligt 1 kap. 3 § föräldrabalken genom dom eller bekräftelse. Bekräftelse av faderskap sker skriftligen och skall bevittnas av två personer. Den skall även godkännas av socialnämnden och av modern. Socialnämnden är skyldig att utreda vem som är far till ett barn när faderskapet inte följer direkt av faderskapspresumtionen och får lämna sitt godkännande endast om det kan antas att mannen är far till barnet. Nämnden skall föra protokoll över vad som förekommer vid utredningen av betydelse för faderskapsfrågan. Protokollsformulär fastställs av Socialstyrelsen.

När parterna i ett samboförhållande har sammanbott under konceptionstiden och alltjämt sammanbor då barnet föds används ett förenklat utredningsförfarande enligt ett särskilt protokoll, det s.k. S-protokollet. Om parterna i dessa situationer är övertygade om att barnet är deras gemensamma är parternas uppgifter som regel tillräckliga för att utredaren skall kunna anta att mannen är far till barnet. Detta förutsätter dock att det inte har framkommit omständigheter som kan sätta faderskapet i fråga. Har utredaren anledning att känna sig osäker, måste en mer fullständig utredning göras. Det s.k. MF-protokollet upprättas om parterna inte sammanbor när faderskapet skall bekräftas samt i de fall då faderskapet är ifrågasatt och flera män kan komma i fråga som barnets far.

År 2000 föddes 90 441 barn i Sverige. Av dessa föddes 53 % i familjer där föräldrarna inte var gifta med varandra. S-protokollet användes i omkring 90 % av dessa fall.

I motion L245 av Karin Pilsäter (fp) anförs att dagens krav på faderskapsbekräftelse i de fall föräldrarna är ogifta innebär att fadern tvingas att genomgå en procedur som i bästa fall kan upplevas som byråkratisk men som i

många fall genomförs på ett för båda föräldrarna kränkande sätt med inträngande frågor om andra partner och krav på redogörelser för tid och plats för barnets tillblivelse. Bara det faktum att en man i ett etablerat förhållande efter nio månaders väntan skall behöva formellt erkänna faderskapet till ett barn som han med automatik skulle anses vara far till om han varit gift med modern upplevs, enligt motionären, som kränkande. Motionären menar att det nu är dags att införa en ordning som innebär att föräldrarna på ett enkelt sätt redan på sjukhuset eller i samband med de första kontakterna med försäkringskassan gemensamt kan underteckna en försäkran om föräldraskapet och att endast i de fall osäkerhet råder bör ett utredningsförfarande ske. I motionen begärs ett tillkännagivande som går ut på att den nu beskrivna ordningen skall införas.

Enligt utskottets mening måste utgångspunkten för reglerna om fastställande av faderskap, i likhet med reglerna om vårdnad och umgänge, vara omtanken om barnets bästa. Bestämmelserna får således inte utformas på ett sådant sätt att barnets rätt på något sätt riskerar att bli åsidosatt. Som utskottet funnit då motsvarande motionsyrkanden avstyrkts tidigare, ger den nuvarande ordningen betryggande garantier för att det verkligen är den biologiske fadern och inte någon annan som fastställs som far till ett barn (se bl.a. bet. 1988/89:LU33, 1990/91:LU13 och 1992/93:LU22).

Utskottet finner med hänsyn till det nu sagda inte skäl att i dag förorda något initiativ från riksdagens sida. Motionsspörsmålet har emellertid ett visst samband med frågan om automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar och den framtida utformningen av sambolagstiftningen, frågor som för närvarande är föremål för beredningsarbete inom Regeringskansliet med anledning av förslagen i dels departementspromemorian (Ds 1999:57) Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar, dels Samboendekommitténs betänkande (SOU 1999:104) Nya samboregler. Skulle det inom ramen för detta arbete eller i annat sammanhang framkomma skäl för förnyade överväganden i saken, utgår utskottet från att regeringen föranstaltar därom.

Med det anförda föreslår utskottet att motion L245 skall avslås.

Talerätt i mål om hävande av faderskap

I tre motioner tas frågan om arvingars talerätt i mål om hävande av faderskap upp. Som en allmän bakgrund till motionsspörsmålet vill utskottet först upplysa om gällande rätt på området.

Faderskapspresumtionen kan brytas av domstol vid vissa i 1 kap. 2 § föräldrabalken närmare angivna fall. Ett sådant föreligger när det är utrett att modern haft samlag med annan än maken under den tid då barnet kan vara avlat och det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet avlats av den andre. Ett annat fall är då en annan man bekräftar faderskapet till barnet och mannen i äktenskapet godkänner bekräftelsen.

Är modern ogift vid barnets födelse eller har en faderskapspresumtion brutits skall faderskapet fastställas genom bekräftelse eller dom. Bekräftelse av faderskapet är en formbunden rättshandling, som skall ske skriftligen och

bevittnas av två personer. Dessutom skall bekräftelsen godkännas av socialnämnden och av modern. Enligt 1 kap. 4 § föräldrabalken kan en faderskapsbekräftelse ske även före barnets födelse.

Visar det sig senare att den som lämnat bekräftelsen inte är far till barnet skall rätten förklara att bekräftelsen saknar verkan mot honom. En faderskapsdom förutsätter att det har utretts att mannen haft samlag med barnets mor under tid då barnet kan vara avlat samt att det med hänsyn till samtliga omständigheter är sannolikt att barnet har avlats av honom. Enligt 2 kap. 1 § föräldrabalken är socialnämnden skyldig att försöka utreda vem som är far till ett barn när faderskapet inte följer direkt av presumtionsregeln.

När det gäller upphävande av faderskapspresumtion har enligt 3 kap. 1 § föräldrabalken i vissa fall mannens maka och arvingar rätt att väcka talan vid domstol. Sådan rätt föreligger i de fall mannen avlidit före barnets födelse eller om mannen visserligen avlidit efter barnets födelse men inte varaktigt sammanbott med barnet och inte heller efter barnets födelse bekräftat att barnet är hans. Rätt att väcka sådan talan föreligger däremot inte om vid mannens död mer än ett år har förflutit från det att talan, som grundats på att mannen är far till barnet, väckts mot honom och han fått del därav eller om mer än ett år har förflutit sedan anspråk på samma grund framställts mot mannens dödsbo. Bestämmelsen har motiverats med att övervägande skäl talar för att mannens arvingar inte skall ha någon rätt att väcka talan om hans faderskap till barnet när han själv inte har vidtagit några åtgärder för att få detta upphävt.

Sammanfattningsvis är alltså huvudregeln att arvingarna till mannen inte har någon talerätt. De undantagssituationer som är motiverade gäller framför allt de fall då mannen över huvud taget aldrig känt till barnets födelse (prop. 1975/76:170 s. 169).

I fråga om faderskapsbekräftelse finns inga bestämmelser i lag om vem som äger föra talan om ogiltigförklaring. Av rättsfallet NJA 1988 s. 525 följer emellertid att de bestämmelser om talerätt för mannens arvingar, inklusive begränsningarna i talerätten, som enligt 3 kap. 1 § föräldrabalken gäller vid upphävande av faderskapspresumtion skall tillämpas analogivis vid ogiltigförklaring av en faderskapsbekräftelse.

När faderskapet har fastställts genom en dom som vunnit laga kraft skiljer sig situationen från presumtions- och bekräftelsefallen så till vida att faderskapsfrågan är definitivt avgjord. En omprövning av domen kan därför i princip endast ske om resning beviljas av antingen Högsta domstolen eller hovrätt. Enligt 58 kap. 1 § rättegångsbalken kan resning beviljas om nya omständigheter eller bevis åberopas, vilka sannolikt skulle ha lett till en annan utgång i målet. Några särskilda regler om vem som är behörig att söka resning finns inte, men uppenbart är att den som var part i målet också kan vara resningssökande. I sammanhanget kan nämnas att talan om fastställande av faderskap enligt 3 kap. 6 § första stycket föräldrabalken kan föras av barnet mot en avlidens mans arvingar.

Enligt lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap (blodundersökningslagen) kan en domstol i mål om faderskap förordna om blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper. Sedan ett faderskap har fastställts genom bekräftelse eller genom dom som har vunnit laga kraft, kan rätten enligt 1 a § denna lag förordna om blodundersökning om det först efter bekräftelsen eller domen har framkommit omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man än den som har fastställts vara far har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. Förordnandet om blodundersökning kan avse den som har fastställts vara far, modern, barnet eller den andre mannen. Har faderskapet fastställts genom bekräftelse, kan förordnande om blodundersökning meddelas i mål om att bekräftelsen saknar verkan mot den som har lämnat den. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i målet. Har någon talan inte väckts om att bekräftelsen saknar verkan, prövas frågan om förordnande av blodundersökning enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av den som kan vara part i ett mål om att bekräftelsen saknar verkan. Har faderskapet fastställts genom dom som har vunnit laga kraft, prövas frågan om förordnande av blodundersökning enligt lagen om domstolsärenden. Ett sådant förordnande kan begäras av någon av parterna i det tidigare målet.

I samband med tillkomsten av 1 a § blodundersökningslagen konstaterades att blodundersökningsmetodikerna under senare år har utvecklats kraftigt. Möjligheten att genom blodundersökning utesluta någon som felaktigt har utpekats som far angavs vara mycket stor. Det var tänkbart att en del fall där faderskapet grundats på äldre och bristfällig metodik skulle bedömas anorlunda om faderskapet prövades enligt de nya metoderna. Enbart den omständigheten att vetenskapen rörande blodundersökningar har gått framåt sedan faderskapet fastställdes genom en tidigare dom ansågs dock inte vara ett tillräckligt skäl för resning (prop. 1982/83:8).

Mot denna bakgrund föreslogs att en domstol skall kunna förordna om blodundersökning även när faderskapet fastställts genom en dom eller en bekräftelse och det framkommer sådana omständigheter som ger anledning till antagande att någon annan man, som inte tidigare har varit föremål för blodundersökning, har haft samlag med modern under tid då barnet kan vara avlat. För att inte relationerna mellan ett barn och den som anses vara dess far skall störas i onödan krävs således att någon ny omständighet har inträffat som gör att faderskapet kan ifrågasättas. Motivet till begränsningsregeln angavs i propositionen vara att ett barn inte bör riskera att bli faderlöst lång tid efter sin födelse. Utskottet tillstyrkte propositionens förslag, och riksdagen följde utskottet (bet. LU 1982/83:9).

I sammanhanget kan finnas skäl att redovisa gällande rätt i övriga nordiska länder. I Norge avskaffades arvingarnas rätt att väcka talan om hävande av faderskapspresumtion år 1997. Därvid hänvisades till att eftersom faderskapen numera kan antas vara rätt fastställda har behovet av en talerätt för arvingarna minskat. Vidare anfördes att det är orimligt ur barnets perspektiv om

arvingarna kan väcka talan om faderskapets hävande när mannen avlidit. I Finland har mannens arvingar rätt att väcka talan under förutsättning av att mannens egen talerätt inte är försutten. En liknande regel finns i isländsk rätt medan arvingarna i Danmark saknar självständig talerätt (se närmare Anna Singer, Faderskap i rättslig belysning, s. 153 ff, akademisk avhandling, Uppsala 2000).

I motion L233 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m) påpekas att efterlevande barn numera ärver sin döde far även om barnet fötts utom äktenskapet. Enligt motionären ställs många änkor i en psykologiskt och ekonomiskt svår situation vid sin makes frånfalle, om det plötsligt uppdagas att det finns en tidigare okänd arvinge. Även om änkan misstänker att faderskapet är felaktigt har hon, anför i motionen, i dag små möjligheter att väcka talan och ifrågasätta faderskapet. Enligt motionärernas mening har reglerna på området inte följt samhällsutvecklingen. I motionen pekas sålunda på att metoderna för fastställande av faderskap i dag är helt andra än tidigare. Vidare anförts att både änkan och den avlidnes barn skulle vinna ökad rättssäkerhet och trygghet om talerätt för hävande av faderskap infördes för såväl efterlevande maka som mannens arvingar. I motionen yrkas ett tillkännagivande från riksdagens sida i enlighet med det anförda.

Också Berit Adolfsson m.fl. (m, kd, c) framhåller i motion L268 att många änkor ställs i en psykologiskt och ekonomiskt svår situation om det plötsligt uppdagas att det finns en tidigare okänd arvinge. I motionen begärs ett tillkännagivande om behovet av en översyn av reglerna för fastställande och hävande av faderskap.

Ulf Nilsson och Kenth Skårvik (båda fp) anser i motion L292 att det måste ligga i alla parterns intresse – moderns, barnets och den utpekade faderns – att ett faderskap blir riktigt fastställt. Möjligheterna att säkert kunna fastställa ett faderskap har, anför i motionen, utvecklats under senare tid genom användningen av DNA-teknik, och många domar i faderskapsmål hade i dag sett annorlunda ut om nuvarande teknik hade kunnat tillämpas. Motionärerna anför vidare att lagstiftning och praxis är inkonsekvent på området. I motionen begärs ett tillkännagivande om att det behövs en översyn av rättsläget och rättspraxis när det gäller talerätten i mål och ärenden om hävande av faderskap.

Utskottet har behandlat motionsyrkanden med samma innebörd som de nu aktuella vid flera tidigare tillfällen. När spørsmålet behandlades av utskottet våren 1998 hade utskottet, i sitt av riksdagen godkända betänkande 1997/98:LU10, inte någon annan uppfattning än motionärerna vad gäller vikten av att ingen felaktigt förklaras vara far, och att det givetvis ligger i såväl mödrars som barns intresse att faderskap blir riktigt fastställda. När det gäller hävande av faderskap anförde utskottet att reglerna generellt sett måste bygga på tillfredsställande avvägningar mellan de olika intressen som gör sig gällande och att bestämmelserna i hög grad bör präglas av hänsynen till barnets bästa.

Vad först gäller de situationer när faderskapet har fastställts genom presumption eller bekräftelse ansåg utskottet att de motiv som ligger till grund för nuvarande regler alltså har giltighet och att några vägande skäl för att utvidga talerätten för mannens änka och arvingar enligt utskottets mening inte hade framkommit. Utskottet anförde vidare att en utvidgning av talerätten för änkan och arvingarna inte torde kunna motiveras utifrån principen om barnets bästa.

När det sedan gäller faderskap som fastställts genom dom erinrade utskottet om att Högsta domstolen då nyligen beviljat resning i ett mål där faderskapet fastställdes år 1949. Mannen ansökte om resning och åberopade som stöd för sitt yrkande om ogiltigförklaring av faderskapet en företagen rättsgenetisk undersökning (NJA 1997 C 70). Efter det att mannen avlidit och en arvinge till honom trätt i hans ställe beviljades resning. Beträffande behörigheten för en avlidens mans änka eller arvingar att begära blodundersökning enligt blodundersökningslagen eller att ansöka om resning förelåg däremot, såvitt utskottet hade sig bekant, inte något prejudicerande avgörande. Enbart denna omständighet kunde emellertid, enligt utskottets mening, inte åberopas som skäl för en översyn av lagstiftningen. Utskottet utgick från att, för det fall det i framtiden skulle visa sig att nuvarande regler leder till otillfredsställande resultat, regeringen i lämpligt sammanhang skulle återkomma till riksdagen med förslag i ämnet.

Utskottet har därefter, dels våren 1999 i betänkande 1998/99:LU18, dels våren 2000 i betänkande 1999/2000:LU15, med hänvisning till utskottets tidigare ställningstaganden i saken avstyrkt motionsyrkanden med samma inriktning som de nu aktuella. Riksdagen har följt utskottet.

Senast behandlades frågan av utskottet våren 2001. Utskottet vidhöll därvid i sitt av riksdagen godkända betänkande 2000/01:LU15 sina tidigare ställningstaganden och hänvisade därutöver till att man i den juridiska litteraturen ställt frågan om ett rättsligt faderskap i sådana sammanhang som tas upp i motionerna inte borde betraktas ur ett perspektiv som även inkluderar respekt för ett socialt faderskap och barnets intresse av att vara bibehållet sin rättsliga status som barn till en viss man (Anna Singer, Föräldraskap i rättslig belysning, akademisk avhandling, Uppsala 2000).

Utskottet finner inte heller nu skäl att ändra inställning i frågan om införande av utvidgade möjligheter för arvingar att väcka talan om hävande av faderskap. Motionerna L233, L268 och L292 bör därför avslås.

Vårdnad

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör frågor om

- automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar,
- vårdnadens utövande,

- upplysningar om barnet,
- växelvis boende
- barnets bästa.

Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden, pågående arbete och den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform. *Jämför reservationerna nr 2 (c), nr 3 (c), nr 4 (v) och nr 5 (c).*

Däremot bör riksdagen bifalla ett motionsyrkande och delvis bifalla ett annat motionsyrkande som båda gäller en ordning med automatisk prövning av vårdnaden när den ena föräldern gjort sig skyldig till grov brottslighet mot den andra föräldern.

Automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar

Enligt 6 kap. 3 § föräldrabalken står ett barn under vårdnad av båda föräldrarna om dessa är gifta med varandra, och i annat fall av modern ensam. Ingår föräldrarna senare äktenskap med varandra står barnet från den tidpunkten under vårdnad av båda föräldrarna. Ogifta föräldrar kan få gemensam vårdnad om sina barn genom domstols förordnande, genom en anmälan till socialnämnden i samband med att faderskapet fastställs, eller – om inte domstol tidigare beslutat i vårdnadsfrågan – genom en anmälan till skattemyndigheten.

Tasso Stafilidis och Charlotta L Bjälkebring (båda v) anser i motion L331 att det saknas skäl att ur vårdnadshänseende särbehandla barn till ogifta föräldrar jämfört med barn till gifta föräldrar. Nuvarande ordning innebär, anför det i motionen, att modern uppfattas som den generellt sett mest lämpliga föräldern. Den omständigheten att modern, till skillnad från fadern, automatiskt får vårdnaden medför även att den patriarkala maktstrukturen förstärks och att heteronormativa könsrollsmönster cementeras. I motionen begärs ett tillkännagivande som går ut på att automatisk gemensam vårdnad skall införas för sambor, dock med undantag för de fall där detta inte är förenligt med barnets bästa.

I motion L264 av Viviann Gerdin m.fl. (c) anfördes att gemensam vårdnad är en viktig grundprincip både för barnet och för föräldrarnas delaktighet. En modern familjerättslig lagstiftning, anpassad till dagens föränderliga familjereationer måste, menar motionärerna, ha gemensam vårdnad som utgångspunkt. I motionen begärs ett tillkännagivande om att gemensam vårdnad skall gälla även för barn till ogifta föräldrar från det att faderskapet fastställts (yrkande 5).

Ifrågavarande spörsmål övervägdes i samband med 1998 års föräldrabalksreform. I likhet med regeringen ansåg utskottet då att frågan borde bli föremål för ytterligare överväganden och avstyrkte i anslutning därtill flera motionsyrkanden med samma inriktning som de nu aktuella (prop. 1997/98:7, bet. LU12).

Som redovisats inledningsvis fick en särskild utredare i september 1998 i uppdrag att biträda Justitiedepartementet i arbetet med att överväga frågan om

automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar. Uppdraget redovisades sommaren 1999 i departementspromemorian (Ds 1999:57) Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar. I promemorian föreslås ändringar i föräldrabalken som bl.a. innebär att föräldrar som inte är gifta med varandra när barnet föds skall få gemensam vårdnad när tre månader har förflutit från det att faderskapet har fastställts genom en bekräftelse som har godkänts av socialnämnden, om ingen av föräldrarna inom denna tid till socialnämnden anmäler att han eller hon motsätter sig gemensam vårdnad. Om någon av föräldrarna gör en sådan anmälan skall modern fortsätta att vara ensam vårdnadshavare. En far som har nekats del i vårdnaden skall enligt förslaget, liksom i dag, kunna väcka talan om gemensam eller ensam vårdnad vid domstol. Möjligheten att erhålla gemensam vårdnad genom anmälan skall finnas kvar för dem som vill få gemensam vårdnad snabbare. Promemorian har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

I likhet med vad utskottet fann våren 2000 i sitt av riksdagen godkända betänkande 1999/2000:LU15 anser utskottet att resultatet av det pågående beredningsarbetet inte bör föregripas genom något uttalande från riksdagens sida. Utskottet föreslår därför att motionerna L264 yrkande 5 och L331 skall avslås.

Vårdnadens utövande

Att ha vårdnaden om ett barn innebär enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken att ha det rättsliga ansvaret för barnets person. Vårdnadshavaren har både en rätt och en skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. I takt med barnets stigande ålder och utveckling skall vårdnadshavaren ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. När vårdnaden tillkommer föräldrarna gemensamt skall dessa utöva sina rättigheter och skyldigheter gentemot barnet tillsammans, något som framgår av 6 kap. 13 § föräldrabalken. Om den ena föräldern är frånvarande, sjuk eller på annat sätt förhindrad att ta del i beslut som rör vårdnaden, tillkommer beslutanderätten den andra vårdnadshavaren ensam, om ett beslut inte kan skjutas upp utan olägenhet. Beslut som är av ingripande betydelse för barnets framtid får dock inte fattas av den ena vårdnadshavaren ensam, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver detta. När det gäller alla de vardagliga avgöranden som måste träffas vid utövande av vårdnaden är det naturligt att bestämmanderätten utövas av än den ena och än den andra föräldern, beroende på vilken av dem som vid tillfället är till hands eller på hur de annars har kommit överens om att organisera vårdnadsansvaret (se prop. 1975/76:170, bet. LU33).

I motion L264 av Vivianne Gerdin m.fl. (c) anförs att det kan ifrågasättas om det är lämpligt att båda föräldrarna skall vara med om och fatta alla vardagliga beslut. Det kan, menar motionärerna, innebära ett orosmoment och leda till bråk mellan föräldrarna om den av föräldrarna som inte bor tillsammans med barnet skall få vara med och bestämma i allt rörande barnet. Motionärerna anser att det bör införas en uttrycklig bestämmelse i 6 kap. föräldrabalken som innebär att den av vårdnadshavarna som har barnet boende hos

sig ensam skall få besluta i frågor som gäller den dagliga omsorgen om barnet mer självständigt än vad som är fallet i dag. Är det fråga om större frågor, exempelvis om den förälder som har barnet boende hos sig vill flytta, skall föräldrarna, anföras det i motionen, dock även fortsättningsvis besluta gemensamt. I motionen begärs ett tillkännagivande i enlighet med det anförda (yrkande 6).

Fanny Ritzell m.fl. (kd) anser i motion L242 att vårdnadshavarnas rätt och skyldighet att gemensamt besluta i frågor som rör barnets personliga förhållanden i grunden är positiv. I vissa situationer kan dock, anföras det i motionen, gällande rätt innebära komplikationer. Ett exempel på en sådan situation som lämnas av motionärerna är att barnet är i behov av barn- och ungdomspsykiatrisk vård och den ena vårdnadshavaren motsätter sig att barnet får sådan vård. I motionen begärs ett tillkännagivande om att frågan om kravet på samtycke från båda vårdnadshavarna skall ses över inom ramen för utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform (yrkande 3).

Utskottet erinrar om att frågan om att införa en särskild reglering i föräldrabalken av beslutanderätten vid utövandet av vårdnaden övervägdes i anslutning till 1998 års föräldrabalksreform (prop. 1997/98:7, bet. LU12). Vårdnadstvistutredningen hade i sitt betänkande (SOU 1995:79) Vårdnad, boende och umgänge föreslagit att det skulle införas en uttrycklig bestämmelse om att den vårdnadshavare som barnet bor tillsammans med ensam får besluta i frågor om den dagliga omsorgen. Till den dagliga omsorgen var, enligt utredningen, att hänföra t.ex. beslut om barnets mat och kläder, sovttider och fritidssysselsättning. Ett klart övervägande antal remissinstanser tillstyrkte Vårdnadstvistutredningens förslag eller lämnade det utan erinran. Några remissinstanser, däribland Socialstyrelsen, påpekade dock att det inte är helt lätt att i alla lägen avgöra vad som är att hänföra till den dagliga omsorgen och delade inte heller utredningens uppfattning i detta avseende.

Regeringen gjorde i propositionen bedömningen att det inte framkommit att den föreslagna bestämmelsen skulle behövas i praktiken. Inte heller borde det, enligt regeringens uppfattning, komma i fråga att i lagen försöka precisera vad som hör till den dagliga omsorgen, eftersom en sådan regel lika gärna kunde komma att skapa eller förstärka tvister som att lösa dem. Något lagförslag lades därför inte fram i dessa delar.

Utskottet ansåg, med anledning av motionsyrkanden med samma inriktning som de nu aktuella, att för att den av Vårdnadstvistutredningen föreslagna bestämmelsen skulle införas borde krävas att det föreligger ett reellt behov av en sådan lagreglering och att regleringen kan göras så klar och tydlig att den löser de gränsdragningsproblem som kan finnas. Utskottet delade regeringens uppfattning att någon uttrycklig lagreglering inte framstod som nödvändig, men förutsatte emellertid att regeringen följde frågan och, om anledning därtill skulle föreligga, återkom till riksdagen med förslag på området. Riksdagen följde utskottet.

Motionsspörsmålet har därefter behandlats av den särskilde utredare som haft i uppdrag att biträda Justitiedepartementet med att överväga frågan om

automatisk vårdnad för ogifta föräldrar. I den tidigare omnämnda departementspromemorian (Ds 1999:57) Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar pekar utredaren på vissa problem som en sådan lagreglering skulle kunna föranleda och gör bedömningen att nuvarande bestämmelser om vårdnadshavarens beslutanderätt i frågor om utövandet av vårdnaden inte bör ändras.

Enligt utskottets mening har inte framkommit någon omständighet som i dag utgör skäl att förorda en annan inställning från riksdagens sida i den nu aktuella frågeställningen än den riksdagen tidigare givit uttryck för. Utskottet förutsätter dock att motionsspörsmålet kommer att aktualiseras inom ramen för den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform och att regeringen återkommer till riksdagen om skäl för en förändrad inställning i frågan skulle framkomma.

Med det anförda föreslår utskottet att motionerna L242 yrkande 3 och L264 yrkande 6 skall avslås.

Upplysningar om barnet

Enligt 6 kap. 15 § fjärde stycket föräldrabalken har barnets vårdnadshavare ett ansvar för att barnets behov av umgänge med en förälder som inte är vårdnadshavare eller med någon annan som står barnet särskilt nära så långt som möjligt tillgodoses. Vårdnadshavaren skall lämna upplysningar rörande barnet som skall främja umgänget. Upplysningsskyldigheten avser viktigare och mera betydelsefulla händelser, t.ex. att barnet skall flytta till annan ort eller barnets hälsotillstånd. Om särskilda skäl talar mot det gäller inte upplysnings-skyldigheten. Bestämmelsen infördes genom en lagändring som trädde i kraft den 1 mars 1991 (prop. 1990/91:8, bet. LU13). Tillämpningsområdet utökades i samband med 1998 års föräldrabalksreform till att även omfatta barn som står under föräldrarnas gemensamma vårdnad. Upplysningsplikten åvilar i sådana situationer den förälder hos vilken barnet bor.

I motion L242 av Fanny Rizell m.fl. (kd) anfördes att umgängesföräldern i dag saknar rätt att få information om sådant som barnets skolgång och tillstånd vid sjukhusvistelser. Motionärerna anser att lagstiftningen bör ses över i syfte att så långt som möjligt öka möjligheterna för umgängesföräldrar att få upplysningar om sina barn. Gemensam vårdnad bör, anfördes det, innebära att umgängesföräldern skall ha samma möjligheter att vara lika väl informerad om sitt barn som boendeföräldern. I motionen begärs ett tillkännagivande om att frågan om umgängesföräldrarnas rätt till information skall ses över i samband med utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform (yrkande 6).

Inför ställningstagandet till ifrågakvarande spörsmål vill utskottet först påpeka att för det fall föräldrarna har gemensam vårdnad om ett barn, men barnet bor hos endast den ena föräldern, den andra förälder inte är beskuren från möjligheten att få information om barnet. Står barnet under vårdnad av endast den ena av föräldrarna saknar däremot den förälder som inte har vårdnad om barnet – utöver vad som följer av 6 kap. 15 § föräldrabalken – i princip en självständig rätt att ta del av sekretessbelagd information om barnet. Som framhållits av konstitutionsutskottet i det av riksdagen godkända betän-

kandet 1988/89:KU14 föreligger dock ett visst utrymme för uppgiftslämnande också till den förälder som inte har vårdnaden om sitt barn, även om vårdnadshavaren motsätter sig det.

Utskottet har vid åtskilliga tillfällen avstyrkt liknande motionsyrkanden om att båda föräldrarna, oberoende av om de är vårdnadshavare eller ej, bör vara jämställda i sekretesssammanhang (se bl.a. bet. 1988/89:LU33, 1990/91:LU13, 1992/93:LU22, 1995/96:LU2 och 1997/98:LU12). Frågan behandlades senast våren 2000. Utskottet hänvisade då i sitt av riksdagen godkända betänkande 1999/2000:LU15 till riksdagens tidigare ställningstaganden i frågan och kunde inte finna annat än att lagstiftningen var ändamålsenligt utformad och att en umgängesberättigad förälders informationsbehov rörande barnet normalt torde kunna tillgodoses genom reglerna i 6 kap. 15 § föräldrabalken.

Enligt utskottet har inte framkommit någon omständighet som för närvarande motiverar ett ändrat ställningstagande från riksdagens sida i saken. Utskottet förutsätter dock att frågeställningen kommer att aktualiseras inom ramen för den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform och att regeringen återkommer till riksdagen om skäl för en förändrad inställning i frågan därvid skulle framkomma.

Med det anförda föreslår utskottet att motion L242 yrkande 6 skall avslås.

Växelvis boende

I några motionsyrkanden aktualiseras frågor kring s.k. växelvis boende. Därmed avses att barnet vistas och har ett varaktigt boende hos båda föräldrarna ungefär lika mycket. Från växelvis boende bör skiljas den situationen att barnet bor stadigvarande hos ena föräldern och umgås med den andra föräldern. Även om barnet vistas mer hos den ena föräldern än den andra kan det vara fråga om ett växelvis boende. Omständigheter av betydelse vid denna bedömning är bl.a. var barnet förvarar sina tillhörigheter och hur barnets försörjning fördelats mellan föräldrarna (prop. 1997/98:7 s. 67 med hänvisningar, bet. LU12).

Tuve Skånberg och Lars Hjertén (kd, m) framhåller i motion L313 att barnets självklara rätt till båda föräldrarna inte får blandas ihop med föräldrarnas behov och önskningsom att få en ”rättvis” tillgång till sina barn. Detta kan, anför det i motionen, leda till att även små barn tvingas att bo omväxlande hos sina föräldrar på ett sätt som inte är förenligt med barnets bästa. Motionärerna efterlyser därför en kartläggning av hur domstolar dömer i vårdnadsärenden gällande små barn för att tydliggöra om nuvarande praxis är förenlig med barnets bästa. Studier om hur små barn påverkas av växelvis boende bör också uppmuntras. I motionen begärs ett tillkännagivande om vikten av att barnets behov skall styra utformningen av umgänget med föräldrarna.

Fanny Rizell m.fl. (kd) påpekar i motion L242 att situationen vid växelvis boende för små barn, varmed motionärerna avser barn under fem år, aldrig har studerats närmare. I motionen begärs ett tillkännagivande om att frågan om barns situation, särskilt vad gäller barn under fem år, skall utredas från ett

barnperspektiv inom ramen för den aviserade utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform (yrkande 4).

Motionsspörsmål rörande för- och nackdelar med växelvis boende har tidigare varit föremål för behandling av riksdagen. I mars 1999 gav riksdagen, med anledning av motionsyrkanden, regeringen till känna att studier snarast bör genomföras beträffande hur små barn påverkas vid växelvis boende. Enligt tillkännagivandet borde också utredas hur föräldrar bäst kan informeras och stödjas så att barnets behov får styra hur boendet och umgänget utformas (bet. 1998/99:SoU6, rskr. 171).

Med anledning av riksdagens tillkännagivande gav regeringen i december 1999 Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra studier och sammanställa kunskap om hur små barn påverkas av växelvis boende samt att utreda hur berörda parter bäst kan få information och stöd så att barnets bästa kan tillgodoses. Uppdraget redovisades i kunskapsöversikten Växelvis boende som överlämnades till regeringen i början av april 2001.

I sammanhanget bör också nämnas att regeringen inom ramen för det tidigare redovisade utredningsuppdraget rörande automatisk gemensam vårdnad gav i uppdrag till en barnpsykiatrisk expert att belysa frågan om växelvis boende ur barnets perspektiv. Förutom att överväga vilka för- och nackdelar som växelvis boende kan ha för barnet låg i uppdraget att belysa frågan huruvida växelvis boende bör undvikas om barnet understiger en viss ålder och i vilka situationer växelvis boende kan vara olämpligt eller mindre lämpligt. Små barns påverkan av växelvis boende var en fråga som särskilt skulle belysas av experten. Uppdraget redovisades sommaren 1999 i en bilaga till departementspromemorian (Ds 1999:57) Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar.

Våren 2001 avstyrkte utskottet ett motionsyrkande med samma inriktning som de som nu är aktuella i sitt av riksdagen godkända betänkande 2000/01:LU15. Utskottet erinrade därvid om det förestående arbetet inom Regeringskansliet med en utvärdering av 1998 års föräldrabalksreform och förutsatte att det då aktuella motionsspörsmålet skulle komma att bli föremål för överväganden inom ramen för detta arbete och såg därför inte skäl till något initiativ från riksdagens sida. Utskottet har i dag samma inställning och föreslår att motionerna L242 yrkande 4 och L313 skall avslås.

Därmed övergår utskottet till att behandla ett närliggande spörsmål, nämligen underhållsskyldighet vid växelvis boende.

Bestämmelser om föräldrarnas underhållsskyldighet för sina barn finns i 7 kap. föräldrabalken. Enligt 7 kap. 1 § föräldrabalken skall föräldrarna svara för underhållet av ett barn efter vad som är skäligt med hänsyn till barnets behov och föräldrarnas samlade ekonomiska förmåga. En förälder kan fullgöra sin underhållsskyldighet genom att faktiskt ta hand om barnet eller genom att betala underhållsbidrag för barnet. En förälder som inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med detta skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet. Detsamma gäller en förälder som har vårdnaden om barnet gemensamt med

den andra föräldern men barnet varaktigt bor tillsammans med endast den andra föräldern. Vid växelvis boende utgår inte underhållsbidrag eftersom barnet anses varaktigt bosatt hos båda föräldrarna. Varje förälder fullgör då sin underhållsskyldighet genom att svara för de direkta kostnaderna för barnet under den tid barnet vistas hos honom eller henne.

Bo Könberg (fp) ifrågasätter i motion Sf388 principen att underhållsbidrag inte utgår vid växelvis boende i de fall föräldrarna har avsevärt olika stor inkomst. I motionen pekas på att när föräldrarna bor tillsammans svarar de givetvis för barnets kostnader i proportion till sin inkomst. Det är, menar motionären, inte självklart att denna proportionerliga fördelning skall ersättas med en lika fördelning om föräldrarna separerar och barnet bor växelvis hos vardera föräldern. Motionären begär ett tillkännagivande om att regeringen skall låta utreda frågan om föräldrarnas ekonomiska ansvar vid växelvis boende.

Utskottet vill för sin del framhålla att gällande rätt inte hindrar föräldrarna att komma överens om att underhållsbidrag även skall utgå vid växelvis boende, och utskottet är inte i dag berett att ta initiativ till någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av det nu aktuella motionsyrkandet. Frågeställningen har dock ett nära samband med 1998 års ändringar i föräldrabalken, och utskottet förutsätter att regeringen tar initiativ till den i motionen begärda översynen om det under den kommande utvärderingen av reformen eller i något annat sammanhang skulle visa sig att det föreligger behov av en sådan översyn.

Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen skall avslå motion Sf388.

Hänsynen till barnets bästa

Enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken har ett barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. I lagrummet slås vidare fast att barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och att det inte får utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Den som har vårdnaden om ett barn har ansvar för barnets personliga förhållanden och skall se till att barnets behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Barnets vårdnadshavare svarar även för att barnet får den tillsyn som behövs och skall bevaka att barnet får tillfredsställande försörjning och utbildning. För att undvika att barnet orsakar skada för någon annan skall vårdnadshavaren se till att barnet står under uppsikt eller att andra lämpliga åtgärder vidtas.

Viviann Gerdin m.fl. (c) påpekar i motion L264 att man brukar skilja mellan ett passivt och ett aktivt barnets bästa. Med passivt barnets bästa förstås, anför det i motionen, att barnet tillerkänns grundläggande skydd och rättigheter med samma innehåll som andra samhällsgrupper. Ett aktivt barnets bästa innebär däremot att barnet får åtnjuta rättigheter och skydd utöver vad andra samhällsgrupper får. Motionärerna menar att det saknas stöd för en sådan uppdelning i rättskällorna, varför det kan vara lämpligt med en översyn. I motionen begärs ett tillkännagivande om behovet av en översyn av lagstift-

ningen i syfte att förstärka barnets rätt till omvårdnad, trygghet och aktning för sin person (yrkande 2).

I motion L310 av Tasso Stafilidis och Charlotta L Bjälkebring (båda v) anförs att det är en brist att ett barn inte kan kräva att en vårdnadshavare eller förälder med umgängesrätt umgås med barnet, faktiskt delar vårdnaden om barnet eller på andra sätt är delaktig. Motionärerna anser att det behövs lagstiftning, reglering och praxis som starkare betonar vårdnadshavarnas och föräldrarnas skyldigheter gentemot barnet. I motionen begärs ett tillkännagivande i enlighet med det nu anförda (yrkande 1).

Annelie Enochson (kd) anför i motion Ju393 att föräldrarätten enligt nu gällande lagstiftning är överordnad barnens rätt, och i motionen begärs ett tillkännagivande om att det bör stiftas en barnbalk där relevanta delar av föräldrabalken, lagen om tillfällig vård om unga, socialtjänstlagen och brottsbalken kan samlas (yrkande 4).

Som redovisats inledningsvis har hänsynen till barnets intressen stått i förgrunden i den fortlöpande reformeringen av familjerätten som pågått sedan början av 1970-talet. Syftet har varit att ge barnet en starkare rättslig ställning och därvid markera barnets behov och de hänsyn som bör tas till barnets bästa. Det senaste steget på den inslagna vägen togs i samband med 1998 års föräldrabalksreform (prop. 1997/98:7, bet. LU12). För att betona principen om barnets bästa infördes därvid en övergripande bestämmelse i 6 kap. föräldrabalken om att barnets bästa alltid skall komma i främsta rummet vid avgörande av alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. En motsvarande bestämmelse infördes i bestämmelserna om verkställighet av domar och beslut om vårdnad och umgänge i 21 kap. föräldrabalken.

I sammanhanget bör vidare nämnas att regeringen i september 1998 givit en särskild utredare i uppdrag att biträda Justitiedepartementet med att bl.a. se över de olika bedömningsgrunder i 6 kap. föräldrabalken som knyter an till begreppet barnets bästa. Uppdraget redovisades sommaren 1999 i departementspromemorian (Ds 1999:57) Gemensam vårdnad för ogifta föräldrar. Promemorian har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Vad särskilt gäller motion L310, i den del motionen tar upp föräldrars umgängesvägran, bör erinras om att frågan om att införa någon form av sanktion, exempelvis vite, mot en umgängesvägrande förälder övervägdes vid 1998 års föräldrabalksreform. Regeringen konstaterade därvid att det fanns en risk att ett umgänge som påtvingats föräldern skulle verka i fel riktning vad gäller relationerna med barnet. Även av andra orsaker framstod det, enligt regeringen, som mindre lämpligt med en sådan ordning. En förälders ovilja eller vägran att umgås med barnet kunde, menade regeringen, ha sin grund i en rad olika omständigheter som skulle innebära att ett framtvingat umgänge inte var till gagn för barnet. Regeringen delade därför Vårdnadstvistutredningens bedömning att en förälders skyldighet att umgås med sitt barn inte borde sanktioneras. I stället föreslogs lagändringar i 6 kap. föräldrabalken som underströk betydelsen av att den förälder som barnet inte bor hos också med-

verkar till att umgänge kom till stånd. Även utan sanktion kunde, anfördes det i propositionen, en sådan regel inverka positivt.

Utskottet ställde sig bakom regeringens förslag i denna del, och riksdagen följde utskottet.

Mot bakgrund av vad som nu har redovisats kan utskottet inte finna att det för närvarande föreligger skäl för riksdagen att vidta någon särskild åtgärd med anledning av de nu aktuella motionerna. Utskottet förutsätter dock att motionsspörsmålen kommer att aktualiseras inom ramen för den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform, och att regeringen återkommer till riksdagen om så skulle visa sig erforderligt.

Med det anförda föreslår utskottet att motionerna L264 yrkande 2, L310 yrkande 1 och Ju393 yrkande 4 skall avslås.

Vårdnadsöverflyttning vid våld m.m. inom familjen

I några motioner aktualiseras frågor kring vårdnaden om barn i familjer där den ena föräldern gjort sig skyldig till viss form av brottslighet mot den andre föräldern.

Inledningsvis vill utskottet erinra om följande. Enligt 6 kap. 7 § föräldrabalken skall rätten, om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om ett barn på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, besluta om ändring i vårdnaden. Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad skall rätten anförtro vårdnaden åt den andre föräldern ensam. Står barnet under endast en förälders vårdnad, skall rätten flytta över vårdnaden till den andre föräldern eller, om det är lämpligare, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. I de fall vårdnadshavare enligt 6 kap. 10 a § föräldrabalken förordnas särskilt skall utses någon som är lämpad att ge barnet omvårdnad, trygghet och en god fostran. En fråga om ändring i vårdnaden kan prövas på talan av socialnämnden.

Socialnämnden har också möjlighet att med stöd av bestämmelserna i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) hos rätten ansöka om vård om det på grund av misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Enligt samma lag har socialnämnden vidare möjlighet att i vissa fall omedelbart omhänderta den unge om det erfordras av hänsyn till denne.

LVU har nyligen varit föremål för en översyn av LVU-utredningen (dir. 1999:43). Utredningen har i betänkandet (SOU 2000:77) Omhändertagen Samhällets ansvar för utsatta barn och unga, som överlämnades till regeringen i augusti 2000, lagt fram förslag med syfte att stärka barnperspektivet och barnets rättigheter i lagen. Betänkandet har remissbehandlats och bereds för närvarande i Regeringskansliet. Enligt vad utskottet har erfarit är avsikten att en proposition skall kunna överlämnas till riksdagen i ämnet under hösten 2002.

Enligt 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) åligger det socialnämnden att utan dröjsmål inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Vidare följer av 14 kap. 1 § samma lag att myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdom samt andra myndigheter inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. I det sammanhanget kan nämnas att Kommittén om barnmisshandel och därmed sammanhängande frågor (dir. 1998:105) i sitt slutbetänkade (SOU 2001:72) Barnmisshandel Att förebygga och åtgärda, som överlämnades till regeringen i september 2001, har föreslagit att anmälningsskyldigheten i 14 kap. 1 § socialtjänstlagen skall utvidgas till att uttryckligen omfatta även myndigheterna inom kriminalvården. Betänkandet har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet med siktet inställt på att förslagen skall kunna behandlas tillsammans med LVU-utredningens förslag.

I motion L201 av Cecilia Magnusson och Anita Sidén (båda m) aktualiseras – med utgångspunkt i ett konkret fall – problemet med barn som växer upp i familjer där en förälder misshandlar eller dödar den andre föräldern. Motionärerna anför att frågan huruvida vårdnaden bör överflyttas i fall av grov misshandel eller mord i dag är beroende av socialtjänstens agerande. Detta är, enligt motionärerna, inte tillräckligt. I stället bör vårdnadsfrågan aktualiseras automatiskt i de fall där det kan konstateras att allvarliga våldsbrott förekommit mot make eller maka. Det skall således inte ankomma på socialtjänsten eller någon annan instans att avgöra om vårdnadsfrågan skall väckas eller ej. I motionen begärs ett tillkännagivande om att det skall införas en ordning som innebär att vårdnadsfrågan automatiskt skall bli föremål för prövning vid fall av grov misshandel eller mord på medförälder.

Annelie Enochson (kd) begär i motion L301 ett tillkännagivande om behovet av lagändringar som innebär att de sociala myndigheterna aktivt skall driva frågan om överflyttning av vårdnaden vid allmän domstol då en vårdnadshavare grovt brutit i sitt föräldraansvar genom att begå ett allvarligt brott mot den andre vårdnadshavarens liv, frihet eller hälsa.

I motion L242 av Fanny Rizell m.fl. (kd) begärs ett tillkännagivande som går ut på att frågan om lämpligheten av gemensam vårdnad i de fall där våld förekommit i familjen skall beaktas inom ramen för den aviserade utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform (yrkande 1).

Inför ställningstagandet till ifrågavarande spørsmål bör först erinras om att utskottet våren 2000 i sitt av riksdagen godkända betänkande 1999/2000:LU15 avstyrkt ett motionsyrkande som gick ut på att en förälder som begått ett grovt våldsbrott mot den andra föräldern automatiskt bör fråntas vårdnaden. Utskottet var då inte berett att ta initiativ till den begärda lagändringen. Enligt utskottet borde nämligen beaktas att ifrågavarande lagstiftning måste ha barnens bästa som utgångspunkt. De situationer som aktualiserar en överflyttning av vårdnaden kan, anförde utskottet, se väldigt olika ut,

och man måste utgå från varje enskilt fall. Det kan, menade utskottet vidare, tänkas situationer där det inte alls är givet att den som utövat våldet, i vart fall för all framtid, bör berövas vårdnaden. Utskottet påpekade också att den nuvarande lagstiftningen innebär att frågan om ett överflyttande måste avgöras efter vad som är bäst för barnet och utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Enligt utskottets mening var dessa regler tillräckliga.

Våren 2001 avstyrkte utskottet i betänkande 2000/01:LU15 ett motionsyrkande med den innebörden att en förälder som gjort sig skyldig till misshandel av den andra föräldern och är dömd för detta brott inte skall kunna komma i fråga för enskild eller gemensam vårdnad. Utskottet återopade därvid i huvudsak samma skäl som utskottet gjort våren 2000. Riksdagen följde utskottet.

När nu utskottet på nytt har att ta ställning till frågor rörande vårdnaden i familjer där den ene föräldern gjort sig skyldig till våld eller hot mot den andra föräldern vidhåller utskottet den uppfattning som utskottet gav uttryck för våren 2000, nämligen att det inte bör komma i fråga att ändra lagstiftningen på så sätt att en förälder automatiskt förlorar vårdnaden om ett barn i sådana situationer. Däremot kan utskottet inte utesluta att den i motion L201 föreslagna ordningen, dvs. en automatisk prövning av vårdnadsfrågan i fall där den ena föräldern begått vissa brottsliga handlingar mot den andra föräldern skulle kunna innebära en förstärkning av barnets rätt och främja barnets bästa. Förslaget väcker emellertid en rad frågor, inte minst av rättslig natur, som behöver bli föremål för en fördjupad analys innan utskottet kan ta definitiv ställning i frågan. Det får ankomma på regeringen att föranstalta om en sådan analys och därefter återkomma till riksdagen i saken. Utskottet föreslår att spörsmålet närmare övervägs inom ramen för den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform.

Vad utskottet sålunda uttalat bör riksdagen, med bifall till motion L201 och med delvis bifall till motion L301, som sin mening ge regeringen till känna.

När det sedan gäller motion L242 bör framhållas att utskottet, i samband med 1998 års ändringar i föräldrabalken, klart uttalat att för det fall den ena föräldern utsätter en familjemedlem för våld, trakasserier eller annan kränkande behandling, gemensam vårdnad mot en förälders vilja bör vara utesluten (bet. 1997/98:LU12 s. 30 f.). I övrigt förutsätter utskottet att motionsspörsmålet kommer att övervägas inom ramen för den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform. Någon åtgärd från riksdagens sida med anledning av motion L242 yrkande 1 kan, mot bakgrund av vad som nu har anförts, inte anses erforderlig, och utskottet föreslår därför att motionsyrkandet skall avslås.

Umgänge

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör

- umgängessabotage och
- talerätt i umgängesfrågor.

Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden från riksdagens sida. *Jämför reservation nr 6 (m, kd, c, fp).*

Umgängessabotage

När den förälder som barnet bor tillsammans med genom olika åtgärder försvåras eller omöjliggör för barnet att få träffa den andra föräldern brukar man tala om umgängessabotage.

Ulf Nilsson (fp) anför i motion L266 att barn behöver kontakt med båda föräldrarna och att det, när så är möjligt, borde ligga i alla föräldrars intresse att underlätta för barnet att ha kontakt med den andre föräldern efter en äktenskapsskillnad. I en del fall har, anfördes det i motionen, vårdnadshavaren goda skäl att förhindra kontakt, exempelvis om det föreligger risk att barnet utsätts för misshandel eller sexuella övergrepp. Enligt motionären förekommer dock också fall av umgängessabotage som har sin grund i föräldrarnas ouppklarade förhållanden. I motionen anfördes att umgängessabotage är så uppenbart skadligt för barnet att det borde vara en viktig orsak till att ifrågasätta vårdnadshavarens lämplighet. Umgängessabotage bör därför vara en anledning till att ta upp vårdnadfrågan till förnyad prövning. Likaså är umgängessabotage ett så allvarligt ingrepp i ett barns liv att det borde falla under straffrättsligt ansvar, kanske på liknande sätt som egenmäktighet med barn. I motionen yrkas ett tillkännagivande om att utökade möjligheter att motverka umgängessabotage bör utredas.

Utskottet erinrar om att en särskild bestämmelse, nuvarande 6 kap. 2 a §, syftande till att motverka umgängessabotage infördes i föräldrabalken redan år 1991. I paragrafen slogs fast att frågan om barnets behov av kontakt med båda föräldrarna skall ges en framträdande plats vid valet av vårdnadshavare. I det lagstiftningsärendet behandlades bl.a. frågan om ett straffrättsligt ansvar för umgängessabotage med anledning av motioner i ämnet. Utskottet ansåg därvid att det skulle föra alltför långt att införa en sådan sanktion, och de då aktuella motionerna avstyrktes (prop. 1990/91:8, bet. LU13).

Frågan om umgängessabotage berördes också i samband med 1998 års föräldrabalksreform. När det gäller sådant sabotage finns det, anförde regeringen i proposition 1997/98:7, skäl att inta en sträng hållning. Om en förälder utan godtagbara skäl för sitt handlande motarbetar ett umgänge mellan barnet och den andra föräldern, kan detta vara ett tecken på att vårdnaden eller boendet kan behöva ändras. Att därutöver införa sanktioner mot umgängessabotage var, enligt regeringens mening, inte påkallat. Däremot utvidgades till-

lämpningsområdet för 6 kap. 2 a § föräldrabalken till att omfatta även avgöranden om boendet.

Utskottet framhöll för sin del att domstolen vid bedömandet av vårdnadsfrågan skall fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Att bestämmelsen enligt det då föreliggande förslaget utsträcktes till att gälla även vid bedömning av barnets boende fick, enligt utskottets mening, anses tillfyllest (bet. 1997/98:LU12).

När frågan på nytt behandlades våren 2000 med anledning av ett motionsyrkande uttalade utskottet i betänkande 1999/2000:LU15 att det inte hade ändrat uppfattning när det gällde lagstiftningsbehovet och att utskottet, i den mån behov av ytterligare regler i syfte att förhindra umgängessabotage framkom, utgick från att regeringen skulle komma att aktualisera detta inom ramen för den aviserade utvärderingen av 1998 års förädrabalksreform.

Utskottet kom till samma slutsats våren 2001 i sitt av riksdagen godkända betänkande 2000/01:LU15.

Inte heller nu har det framkommit någon omständighet som utgör skäl för förorda ett annat ställningstagande i saken från riksdagens sida än det som riksdagen tidigare givit uttryck för.

Med det anförda föreslår utskottet att motion L266 skall avslås.

Talerätt i umgängesfrågor

Enligt 6 kap. 15 § förädrabalken har en vårdnadshavare ett ansvar för att så långt som möjligt tillgodose barnets behov av umgänge med någon annan som står det särskilt nära. Därmed avses t.ex. far- och morförädrar, en avlidens föräldrars släktingar, tidigare fosterförädrar och styvförädrar. När bestämmelsen om umgänge med annan än förälder infördes år 1983 ansågs det mindre lämpligt att var och en som anser sig stå barnet särskilt nära skulle kunna föra talan vid domstol om umgänge. Rätten att föra talan anförtroddes därför åt socialnämnderna, som ansågs kunna bedöma i vilka fall det är motiverat utifrån barnets bästa att inleda en umgängesprocess (prop. 1981/82:168, bet. LU 1982/83:17).

I tre motionsyrkanden aktualiseras frågor med anknytning till den nu redovisade bestämmelsen.

Ana Maria Narti m.fl. (fp) framhåller i motion L215 att barn har behov av umgänge inte bara med sina förädrar utan även med andra personer som står dem nära, särskilt far- och morförädrar. Många barn förnekas dock möjligheten att träffa far- och morförädrarna sedan förädrarna separerat. Enligt motionärerna nedvärderar nuvarande lagstiftning far- och morförädrarnas betydelse för barnen. Ingenting garanterar heller, anför det i motionen, att socialnämnden bättre än barnens nära anhöriga tar ansvar för ett fungerande umgänge mellan generationerna. I motionen begärs ett tillkännagivande om att förädrabalken bör ändras på så sätt att nära anhöriga, som mor- och farförädrar, får föra talan i domstol om umgänge med ett barn.

Också Lars Elinderson (m) framhåller i motion L341 betydelsen av att ett barn får träffa sina far- och morförädrar. Motionären begär ett tillkännagi-

vande om att regeringen skall återkomma till riksdagen med förslag till ändringar i föräldrabalken som innebär att mor- och farföräldrar kan väcka talan i domstol om rätt till umgänge med avlidna barns barn i de fall barnens vårdnadshavare motsätter sig det begärda umgänget.

I motion L264 tar Viviann Gerdin m.fl. (c) upp frågan om rätten till umgänge med styvföräldrar. Motionärerna anser att nuvarande lagstiftning glömmer bort att barn även måste ha rätt till icke biologiska föräldrar och pekar på den situationen att ett barn vuxit upp tillsammans med föräldrar varav den ena inte är biologisk förälder. Efter en separation måste, anför det i motionen, barnet ha rätt att träffa även den icke biologiske föräldern. I motionen begärs ett tillkännagivande om behovet av en översyn av lagstiftningen i syfte att förstärka barnets rätt till icke biologiska föräldrar (yrkande 4).

Vad först gäller frågan om vem som skall ha talerätten om umgänge kan utskottet konstatera att motsvarande motionsyrkanden har behandlats och avstyrkts av utskottet flera gånger tidigare, bl.a. i det av riksdagen godkända betänkandet 1992/93:LU22. I betänkandet redovisades vad utskottet i ett tidigare sammanhang anför om att det uteslutande är barnets intresse och behov av att träffa t.ex. mor- och farföräldrar som skall tillgodoses, inte mor- och farföräldrarnas intresse av att träffa sitt barnbarn. Enligt utskottets mening var den nuvarande ordningen, som innebär att socialnämnden genom stämning – efter utredning och bedömning om det är till fördel för barnet – får ta upp frågan om umgänge med annan person än en förälder, tillfyllest. Sammanfattningsvis motsatte sig utskottet att en självständig talerätt för mor- och farföräldrar i fråga om umgänge med barn infördes.

I likhet med vad utskottet fann våren 2001 vid behandlingen av motionsyrkanden med samma inriktning som de nu aktuella i det av riksdagen godkända betänkandet 2000/01:LU15, har de skäl som åberopats för den nuvarande ordningen alltjämt bäring. En utvidgning av kretsen taleberättigade ligger inte i linje med strävandena att i så stor utsträckning som möjligt undvika domstolsprocesser för barn, och utskottet är inte heller nu berett att föreslå någon ändring. I den mån bristande umgänge med barnets nära anhöriga beror på att vårdnadshavaren inte tar sitt ansvar är det enligt utskottets mening en viktig uppgift för socialtjänsten att försöka få vårdnadshavaren att se till barnets behov. Med hänsyn till frågans vikt och till de svårigheter som kan finnas vid tillämpningen finns emellertid anledning för regeringen att följa utvecklingen. Utskottet förutsätter att så kommer att ske utan något formellt tillkännagivande från riksdagens sida.

När det så gäller den frågeställning som aktualiseras i motion L264 yrkande 4 kan utskottet inte finna annat än att nuvarande lagstiftning möjliggör att umgänge kan komma till stånd även med styvföräldrar, om detta är till barnets bästa.

Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen skall avslå motionerna L215, L264 yrkande 4 och L341.

Förfarandet i vårdnads- och umgänges mål, m.m.

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör olika frågor om

- samarbetsamtal,
- barns rätt att komma till tals,
- utredningen i vårdnads- och umgänges mål,
- rättens sammansättning,
- åtgärder för att undvika domstolstvister.

Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden, pågående arbete och den aviserade utredningen av 1998 års föräldrabalksreform. *Jämför reservationerna nr 7 (c) och nr 8 (c).*

Samarbetsamtal

Med samarbetsamtal avses samtal under sakkunnig ledning i syfte att föräldrar skall nå enighet i frågor om vårdnad och umgänge. Samarbetsamtal som en metod att lösa vårdnads- och umgängestvister introducerades av socialtjänsterna i början av 1970-talet. Samtalen användes för att försöka hjälpa föräldrar att själva ta ansvar för sina barn efter en separation och inte skjuta över beslutet på myndigheterna. Sedan den 1 mars 1991 är kommunerna skyldiga att erbjuda föräldrar möjlighet till samarbetsamtal (prop. 1990/91:8, bet. LU13).

I mål om vårdnad, boende och umgänge får domstolen enligt 6 kap. 18 § föräldrabalken uppdra åt socialnämnden eller något annat organ att i barnets intresse anordna samarbetsamtal i syfte att nå enighet mellan föräldrarna. Samtalen är inte obligatoriska, och de förutsätter inte heller föräldrarnas samtycke. Utgångspunkten är i stället att ett förordnande om samarbetsamtal kan meddelas så snart det kan tänkas tjäna något syfte.

Fanny Rizell m.fl. (kd) anför i motion L242 att samarbetsamtalen bör vara praxis för att undvika långdragna processer och upptrappade konflikter. Motionärerna begär ett tillkännagivande om att systemet med samarbetsamtal skall ses över inom ramen för den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform (yrkande 5).

Samarbetsamtalen var föremål för ingående överväganden vid 1998 års föräldrabalksreform (prop. 1997/98:7, bet. LU12). Regeringen konstaterade i propositionen att den utvärdering som Vårdnadstvistutredningen gjort talade för att samarbetsamtal borde komma till stånd så snart som möjligt när föräldrar inte kan komma överens i frågor om vårdnad och umgänge. Ju tidigare samtalen kommer till stånd, desto större är i regel möjligheterna enligt regeringen att föräldrarna når fram till en överenskommelse. Regelsystemet borde därför vara utformat så att det uppmanar föräldrar att försöka lösa frågor om barnen genom samarbetsamtal innan en process inleds i domstol. Regeringen delade mot denna bakgrund utredningens uppfattning att det borde införas en bestämmelse i 6 kap. föräldrabalken som erinrar om den möjlighet föräldrar

har enligt socialtjänstlagen att genom samarbetsamtal söka nå enighet i frågor om vårdnad m.m. och att sådana samtal bör vara den första åtgärden när föräldrar inte kan komma överens.

Ett spörsmål som diskuterats av Vårdnadstvistutredningen var huruvida samarbetsamtalen borde göras obligatoriska, dvs. att en talan om vårdnad m.m. inte fick väckas förrän samarbetsamtal ägt rum. I denna fråga konstaterade regeringen att den gällande ordningen, grundad på frivillighet, enligt utredningens utvärdering fungerat väl och att ett obligatorium skulle kunna försvåra möjligheterna att hålla konstruktiva och resultatinriktade samtal. Vidare anfördes att samtal sannolikt har liten effekt om motivation saknas. Med hänsyn härtill gjorde regeringen den bedömningen att samarbetsamtal inte borde göras obligatoriska. Den planerade utvärderingen av den föreslagna föräldrabalksreformen skulle dock kunna föranleda att frågan togs upp på nytt. Regeringen avvisade även tanken på att en förälder för att erhålla allmän rättshjälp först måste delta i samarbetsamtal. I övrigt fann regeringen att åtgärder borde vidtas för att öka samarbetsamtalens tillgänglighet och kvalitet. Ansvar för information om möjligheterna till samarbetsamtal borde enligt regeringens uppfattning ligga på Socialstyrelsen. Det borde även vara Socialstyrelsens uppgift att utveckla metoder för samarbetsamtal och överväga hur barn skall informeras om och få möjlighet att komma till tals vid samtalen. Några lagändringar för att utveckla samarbetsamtalens tillgänglighet och kvalitet erfordrades inte enligt regeringens mening. Vid riksdagsbehandlingen av propositionen delade utskottet den uppfattning som kom till uttryck i propositionen, nämligen att samarbetsamtalen inte heller i fortsättningen skulle vara obligatoriska och inte heller förutsätta föräldrarnas samtycke. Utskottet förutsatte vidare att regeringen, efter en utvärdering av de i propositionen föreslagna lagändringarna, skulle ta upp de frågeställningar som aktualiserats motionsvägen på nytt om detta skulle visa sig behövt.

Med anledning av 1998 års ändringar i föräldrabalken gav regeringen i december 1998 Socialstyrelsen i uppdrag att stödja utvecklingen av metoder för samarbetsamtal för att främja barnets bästa vid tvister om vårdnad, boende och umgänge. Enligt uppdraget var det av särskild vikt att belysa frågor om hur barnen informeras och får möjlighet att komma till tals, hur man med samarbetsamtal når de flerkulturella familjerna, hur kommunerna kan samarbeta samt hur man genom alternativa arbetssätt förmår att lösa de mest komplicerade tvisterna.

Uppdraget redovisades i skrivelsen Att främja barns bästa vid tvister om vårdnad, boende och umgänge som överlämnades till regeringen i april 2001. I skrivelsen lämnas en redogörelse för en rad olika åtgärder som vidtagits med anledning av uppdraget. Bland dessa åtgärder kan nämnas att man delfinansierat projekt med syfte att utveckla metoder för samarbetsamtal i invandrarfamiljer och i familjer där det förekommit våld. Vidare har Socialstyrelsen finansierat dokumentationen och utvärderingen av samarbetsamtal i en medelstor svensk stad, vilket resulterat i rapporten Samarbetsamtal – socialt samarbete med föräldrar. Socialstyrelsen har också anordnat fyra konferenser

med temat Att skiljas i främmande land – flyktingars och invandrares möte med familjerätt och familjerådgivning. Inom Socialstyrelsen har även genomförts en genomgång av samtliga domar som meddelats i mål om vårdnad, boende och umgänge under år 1999. En särskild arbetsgrupp inom lagutskottet har inom ramen för ett uppföljningsprojekt vid olika tillfällen informerat sig om arbetet.

Utskottet finner för närvarande inte skäl att ta initiativ till ytterligare utvärderingar av samarbetssamtalen. Däremot utgår utskottet, i linje med vad utskottet gjorde våren 1998, från att frågor med anknytning till verksamheten med samarbetssamtal kommer att aktualiseras och övervägas inom ramen för den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform och att regeringen, på grundval av vad som därvid framkommer, återkommer till riksdagen om så skulle visa sig erforderligt.

Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen skall avslå motion L242 yrkande 5.

Barns rätt att komma till tals

I två motionsyrkanden aktualiseras frågor om barns rätt att komma till tals i tvister om vårdnad, boende och umgänge.

Viviann Gerdin m.fl. (c) anser i motion L264 att det borde vara en självklarhet för barn att alltid få komma till tals, dock ej när det gäller de minsta barnen. I motionen begärs ett tillkännagivande om att lagstiftningen bör ses över i syfte att ge barn bättre möjligheter att kunna komma till tals i vårdnadstvister (yrkande 3).

I motion L310 av Tasso Stafilidis och Charlotta L Bjälkebring (båda v) anser motionärerna att barnet bör ges en rätt att ställa sina föräldrar till ansvar om de inte uppfyller sitt föräldraansvar (yrkande 2).

Utskottet kan för sin del konstatera att vad som föreslås i de nu aktuella motionerna knyter an till det förslag som Utredningen om barnets bästa presenterade i sitt betänkande (SOU 1987:7) Barnets rätt 3 Om barn i vårdnadstvister – talerätt för barn m.m. Utredningen föreslog bl.a. att barn genomgående skall ha ställning som part, dvs. ha talerätt, i mål om vårdnad och umgänge enligt förädrabalken samt i mål om verkställighet av beslut och domar i sådana mål. Utredningens förslag innebar även att barn i vissa mål om vårdnad och umgänge, huvudsakligen de mål där föräldrarna inte kunde komma överens, skulle ges en särskild ställföreträdare. Uppgiften att vara barnets ställföreträdare skulle, enligt förslaget, ankomma på ett offentligt biträde enligt den dåvarande rättshjälpslagen.

Utredningsförslaget behandlades i proposition 1994/95:224 Barnets rätt. Enligt regeringens uppfattning kunde flera skäl anföras mot den föreslagna ordningen, bl.a. risken att barnet drogs in i konflikten mellan föräldrarna, att utredningens förslag var ett steg i fel riktning i förhållande till tidigare strävan i det familjerättsliga lagstiftningsarbetet att underlätta samförståndslösningar och att handläggningen av de aktuella målen skulle komma att kompliceras. Därtill kom att kostnaderna för de offentliga biträdena beräknades bli stora.

Mot denna bakgrund avvisade regeringen utredningens förslag. I stället förordade regeringen en lösning som innebar att en erinran infördes i 6 kap. föräldrabalken om att rätten skall vara skyldig att i mål och ärenden om vårdnad och umgänge ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad samt att den som verkställer en vårdnads- eller umgängesutredning ålades en skyldighet att, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen väcktes motioner med krav på ytterligare åtgärder för att stärka barns rätt att komma till tals. Utskottet konstaterade i sitt av riksdagen godkända betänkande 1995/96:LU2 att det framstod som ett steg i fel riktning att genomföra den ordning som Utredningen om barnets rätt hade förordat och att regeringens förslag innebar en tillräcklig garanti för att barn fick komma till tals, utan att riskera att utsättas för otillbörlig påverkan eller dras in i föräldrarnas konflikter. Utskottet tillstyrkte regeringens förslag.

Strävandena att stärka barnens rätt att komma till tals har därefter gått vidare på den väg som riksdagen valde år 1996. Sålunda beslutade riksdagen våren 1998, i anslutning till 1998 års föräldrabalksreform, att införa en ny bestämmelse, 2 b § i 6 kap. föräldrabalken som innebär att barnets vilja i mål om vårdnad och umgänge inte endast skall vara en omständighet bland flera vid bedömningen av barnets bästa utan ibland kunna beaktas fristående från den bedömningen och vara avgörande för domstolens ställningstagande (prop. 1997/98:7, bet. LU12).

I sammanhanget bör även nämnas att riksdagen i mars 1999 vid behandlingen av regeringens proposition 1997/98:182 Strategi för att förverkliga FN:s barnkonvention har konstaterat att barnets rätt att komma till tals i domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet nu i stort sett är tillgodosett i svensk lagstiftning (bet. 1998/99:SoU6, rskr. 171).

Frågor som gäller utformningen av bestämmelserna om barns rätt att komma till tals i tvister om vårdnad, boende och umgänge är därmed inte avgjorda för all framtid. Inom Europarådet har utarbetats en konvention rörande barns rättigheter, European Convention on the Exercise of Children's Rights. Konventionen är avsedd att vara ett komplement till FN:s konvention om barnets rättigheter från år 1989. I några av konventionens artiklar uppmanas staterna att överväga att införa vissa bestämmelser i den nationella rättsordningen, bl.a. om att barnet skall få ställning av part och rätt till ett eget ombud i alla processer som rör barnet. Vidare föreskrivs att ett ombud eller en ställföreträdare skall förordnas för ett barn där det föreligger en intressekonflikt mellan föräldrarna och barnet. Konventionen öppnades för undertecknande i januari 1996. Sverige har undertecknat konventionen, men ännu inte ratificerat den.

Regeringskansliet gav hösten 1998 en särskild utredare i uppdrag att biträda Justitiedepartementet med att överväga vad som bör göras för att Sverige skall kunna ratificera konventionen. Enligt vad utskottet har erfarit kommer uppdraget att redovisas våren 2002.

Därutöver bör påpekas att utskottet våren 1999 i betänkande 1998/99: LU18 fann att det inte helt kunde uteslutas att införandet av en möjlighet att kunna förordna ett juridiskt biträde i vissa särskilt konfliktfyllda vårdnads- och umgängestvister ytterligare skulle kunna stärka barnets rätt. Utskottet förordade därför att frågan borde bli föremål för särskild uppmärksamhet inom ramen för det pågående utredningsarbetet med anledning Europarådskonventionen om barnets rättigheter. Riksdagen följde utskottet (rskr. 185).

Enligt vad utskottet har erfarit kommer nuvarande bestämmelser om barns rätt att komma till tals att behandlas inom ramen för den aviserade utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform. Utskottet anser att varken det pågående arbetet med anledning av ratificeringen av Europarådskonventionen eller det kommande utvärderingsarbetet bör föregripas av riksdagen med något särskilt uttalande.

Med det anförda föreslår utskottet att motionerna L264 yrkande 3 och L310 yrkande 2 skall avslås.

Utredningen i mål om vårdnad, boende och umgänge

Enligt 6 kap. 19 § första stycket föräldrabalken skall rätten se till att frågor om vårdnad, boende och umgänge blir tillbörligt utredda. Innan domstolen avgör ett sådant ärende skall socialnämnden ges tillfälle att lämna upplysningar. Har nämnden tillgång till upplysningar som kan vara av betydelse för frågans bedömning är nämnden skyldig att lämna rätten sådana upplysningar. Om det behövs utredning därutöver får rätten enligt andra stycket samma paragraf uppdraga åt socialnämnden eller något annat organ att utse någon att verkställa sådan utredning. Rätten får fastställa riktlinjer för utredningen och bestämma en viss tid inom vilken utredningen skall vara slutförd. Rätten skall se till att utredningen bedrivs skyndsamt.

Av 6 kap. 20 § föräldrabalken framgår vidare att rätten i mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge får besluta för tiden till dess att frågan har avgjorts genom dom eller ett beslut som har vunnit laga kraft. Rätten skall därvid besluta efter vad som är bäst för barnet. Ett interimistiskt beslut kan verkställas på samma sätt som en dom som har vunnit laga kraft, men kan ändras när som helst av domstolen.

I motion L264 av Viviann Gerdin m.fl. (c) anfördes att domstolarna enligt rättspraxis ogärna flyttar på ett barn. De interimistiska besluten får därför, menar motionärerna, en alltför stor betydelse för en vårdnadstvists slutliga utgång. För att komma till rätta med detta problem anser motionärerna att utredningstiden i vårdnadstvister bör kortas ned. Om utredningen inte tar mer än två månader går det, anfördes det i motionen, lättare att flytta barnet om domstolen kommer fram till att det interimistiska beslutet inte skall gälla slutligt. I motionen begärs ett tillkännagivande om vad som anfördes om att ytterligare korta ned utredningstiden i vårdnadstvister (yrkande 7).

Utskottet erinrar om att frågor kring utredningen i mål om vårdnad och umgänge var föremål för överväganden senast i samband med 1998 års änd-

ringar i föräldrabalken. Några remissinstanser föreslog därvid att bestämmelsen i 6 kap. 19 § föräldrabalken borde kompletteras med en uttrycklig regel av innebörd att en fast tidsgräns för utredningen skulle läggas fast i lagen. Regeringen erinrade med anledning därav i propositionen om att lagutskottet, då bestämmelsen infördes år 1991, funnit att en sådan tidsgräns var olämplig, eftersom möjligheterna att åstadkomma en tillfredsställande utredning varierade från fall till fall och att tidsfristens längd får bedömas från omständigheterna i det enskilda fallet. Regeringen fann för sin del i 1998 års lagstiftningsärende att en tidsgräns på tre till fyra månader ofta torde kunna vara ett riktmärke på vad som kan anses vara rimlig och uttryck för en god avvägning. Regeringen framhöll vidare i propositionen att det var väsentligt att domstolen förordnar om utredning endast i de fall där det är nödvändigt samt att utredningsarbetet bedrivs effektivt och problemorienterat. Utskottet hade för sin del inget att erinra mot vad regeringen sålunda anfört (bet. 1997/98:LU12).

Vad gäller vikten av att handläggningen av tvister om vårdnad, boende och umgänge sker så skyndsamt som möjligt har utskottet givetvis ingen annan uppfattning än motionärerna. Önskvärdheten av skyndsamhet måste dock alltid vägas mot intresset av att utredningen i ärendet, med barnets bästa i blickpunkten, håller en kvalitativt hög nivå. I övrigt kan utskottet för sin del inte finna att det skulle föreligga någon motsättning mellan motionärerna, gällande lagstiftning och regeringens inställning i frågan. Någon särskild åtgärd från riksdagens sida med anledning av det nu aktuella motionsyrkandet kan enligt utskottets mening inte anses erforderligt. Utskottet förutsätter dock att regeringen verkar för att berörda myndigheter kontinuerligt tar initiativ till metodutveckling, erfarenhetsutbyte, kurser och liknande åtgärder för att än mer förbättra och effektivisera utredningarna i mål om vårdnad och umgänge.

Med det anförda föreslår utskottet att motion L264 yrkande 7 skall avslås.

Rättens sammansättning i mål om vårdnad och umgänge

I mål som rör vårdnad, boende och umgänge är enligt 20 kap. 1 § föräldrabalken och 14 kap. 17 och 18 §§ äktenskapsbalken tingsrätt domför med en lagfaren domare och tre nämndemän medan hovrätt är domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Motsvarande domförhetsregler gäller för länsrätt och kammarrätt i mål om verkställighet enligt 12 och 17 §§ lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar och 21 kap. 16 § föräldrabalken.

Fanny Rizell m.fl. (kd) anser i motion L242 att det är viktigt att nämndemän av båda könen sitter i rätten när vårdnadstvister avgörs och begär ett tillkännagivande om att frågan skall ses över inom ramen för utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform (yrkande 2).

Utskottet kan upplysa om att regeringen i november 2000 tillsatt en parlamentarisk kommitté med uppdrag att se över rekryteringen av nämndemän (dir. 2000:79). I syfte att åstadkomma en mer allsidig sammansättning av nämndemännen skall kommittén överväga hur man i högre grad än i dag skall

kunna rekrytera nämndemän som inte har sin bakgrund i partipolitisk verksamhet. För att säkerställa att uppdraget som nämndeman cirkulerar i betydligt större omfattning än i dag och att sammansättningen av nämndemännen speglar befolkningen skall kommittén överväga vilka förändringar av regelverket som krävs och vilka övriga insatser som är nödvändiga. I direktiven nämns bl.a. vikten av att uppdraget som nämndeman ges till en krets medborgare som i så hög grad som möjligt svarar mot ett folkgenomsnitt vad gäller kön, ålder och bakgrund. Uppdraget skall redovisas senast den 30 juni 2002.

Utskottet kan inte finna annat än att det pågående utredningsarbetet ligger i linje med motionsönskemålet. Något behov av ytterligare åtgärder från riksdagens sida med anledning av motion L242 yrkande 2 kan inte anses föreligga, varför utskottet föreslår att motionen skall avslås.

Åtgärder för att undvika tvister

Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) anser i motion L272 att åtgärder måste vidtas för att undvika domstolstvister om vårdnad, boende och umgänge. En sådan åtgärd vore, menar motionärerna, att införa krav på prövningstillstånd i hovrätt och i kammarrätt i vårdnads-, umgänges- och verkställighetsmål. Målsättningen bör, anför det i motionen, vara att minimera antalet tillfällen då föräldrar ges möjlighet att tvista om sina barn i domstol. I motionen begärs ett tillkännagivande som går ut på att regeringen skall överväga åtgärder för att komma till rätta med problemet med vårdnads- och umgängstvister i domstol.

Som redovisats tidigare har lagstiftningsarbetet på det familjerättsliga området under de senaste decennierna varit inriktat på att underlätta samförståndslösningar mellan föräldrarna och att undvika domstolsförfaranden. Som beskrivits inledningsvis beslutade riksdagen hösten 1990 om ändringar i föräldrabalkens bestämmelser om vårdnad och umgänge i syfte att underlätta en utveckling mot att föräldrarna i större utsträckning skulle ta ett gemensamt ansvar för barnet och själva komma överens om hur vårdnads- och umgängesfrågor skall lösas. Ett viktigt inslag i reformen var satsningen på samarbetsamtalen. Även 1995 års och 1998 års ändringar i föräldrabalken var inriktade på att undvika domstolsprocesser och att underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens om hur frågor som rör vårdnad om barn m.m. skall lösas. Utskottet har för sin del inte skäl att utgå från annat än att denna linje ligger fast under det förestående lagstiftningsarbetet på det familjerättsliga området.

När det sedan särskilt gäller motionsönskemålet om införande av prövningstillstånd i hovrätt i vårdnads- och umgängesfall bör nämnas att man inom Regeringskansliet nyligen har utarbetat departementspromemorian (Ds 2001:36) Hovrättsprocessen i framtiden. I promemorian föreslås bl.a. att det för tvistemål skall införas ett generellt krav på prövningstillstånd vid överklagande till hovrätt. Promemorian har remissbehandlats och bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Enligt utskottets mening bör den pågående beredningen av departementspromemorian inte föregripas genom något särskilt uttalande från riksdagens sida.

Med det anförda föreslår utskottet att motion L272 skall avslås.

Olovligt bortförda barn i internationella förhållanden

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden som rör olovligt bortförda barn i internationella förhållanden. Utskottet hänvisar till tidigare ställningstaganden och pågående arbete.

Avslutningsvis behandlar utskottet tre motionsyrkanden som tar upp olika frågeställningar kring olovligt bortförda barn i internationella förhållanden.

Med olovligt bortförande av barn avses framför allt då en förälder utan lov för med sig sitt barn till ett annat land. Hit hör också fall då en förälder olovligt håller kvar barnet i ett annat land efter utgången av en umgängestid eller efter det att en domstol bestämt att den andra föräldern skall ha vårdnaden om barnet. I båda fallen är ändamålet att hindra den andra föräldern från att ha vårdnaden om barnet eller utöva umgängesrätt.

År 1980 tillkom två konventioner, dels Europarådskonventionen den 20 maj 1980 om erkännande och verkställighet av avgöranden rörande vårdnad om barn samt om återställande av vård av barn, dels Haagkonventionen den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Båda konventionerna syftar till att få till stånd ett internationellt samarbete för att motverka olovliga bortföranden och kvarhållanden av barn i internationella förhållanden. Enligt konventionerna skall ett beslut om vårdnad i barnets hemland normalt verkställas, och barnet skall enligt huvudregeln flyttas dit. Sverige har anslutit sig till de båda konventionerna, och dessa har införlivats med svensk rätt genom lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn (prop. 1988/89:8, bet. LU10). För Sveriges del är konventionerna i kraft gentemot ett femtiotal länder.

En ny konvention som gäller myndigheters behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i fråga om föräldransvar och åtgärder till skydd för barn antogs hösten 1996 inom Haagkonferensen för internationell privaträtt. Den nya Haagkonventionen har ett vidare tillämpningsområde och skall ses som ett komplement till 1980 års Haagkonvention. 1996 års konvention är betydelsefull genom att den på ett tvingande sätt reglerar myndigheternas behörighet att ta upp exempelvis vårdnadsfrågor och genom att den behöriga myndighetens beslut skall erkännas och verkställas i de övriga konventionsstaterna. 1980 års Haagkonvention däremot inskränker sig till att vara en konvention om överflyttning, dvs. ett instrument för att i nödsituationer snarast möjligt återställa läget som det var innan det olovliga bortförandet eller kvarhållandet ägde rum. 1996 års Haagkonvention är också betydelsefull på så sätt att den vill hindra att en person genom att olovligt bortföra eller kvarhålla ett barn skall kunna skapa behörighet för myndigheter i ett

annat land än det där barnet har sin invanda miljö. Enligt konventionen skall behörigheten i alla åtgärder rörande barn tillkomma myndigheterna i den stat där barnet har sitt hemvist. Om ett olovligt bortförande äger rum saknar sålunda den nya statens myndigheter behörighet att ta upp frågor rörande vårdnad och umgänge. Först när barnet fått hemvist i den nya staten och vissa andra i konventionen föreskrivna villkor är uppfyllda övergår behörigheten till myndigheterna i det nya landet. Till dess behörigheten på föreskrivet sätt har övergått till den nya statens myndigheter skall man i den staten erkänna och verkställa de beslut som har meddelats i barnets ursprungliga hemviststat. Konventionen trädde i kraft den 1 januari 2002.

I maj 1998 antog Europeiska unionens råd en konvention om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål. Konventionen, den s.k. Brysselkonventionen II, innehåller bl.a. regler om myndigheters behörighet att i samband med äktenskapsmål ta upp vårdnadsfrågor och regler om erkännande och verkställighet av vårdnadsavgöranden meddelade i samband med ett äktenskapsmål i en EU-stat. Med anledning av Amsterdamfördraget har Brysselkonventionen II omarbetats till en förordning, den s.k. Bryssel II-förordningen, som antogs av Europeiska unionens råd den 29 maj 2000 och trädde i kraft den 1 mars 2001. Den är till alla delar bindande och direkt tillämplig i Sverige och övriga berörda medlemsstater i EU. Förordningen innehåller en särskild bestämmelse om bortförande av barn enligt vilken de behöriga domstolarna skall utöva sin behörighet i enlighet med 1980 års Haagkonvention.

I sammanhanget bör även nämnas att det dåvarande franska ordförandeskapet i juli 2000 lade fram ett förslag till rådsförordning om ömsesidig verkställighet av domar i mål om umgängesrätt när det gäller barn. Förslaget syftar till att skapa ett effektivt system som säkerställer att umgänge kan utövas och att barnet efter umgängesperiodens slut återlämnas till vårdnadshavaren. Enligt förslaget skall det s.k. exekvaturförfarandet avskaffas, vilket innebär att en dom på umgänge skall kunna verkställas på samma villkor och med samma medel som en nationell dom utan något särskilt förfarande i verkställighetsstaten. Den direkta verkställigheten föreslås dock i vissa situationer kunna upphävas eller vägras. Flera av EU:s medlemsländer har, med hänvisning till det existerande regelverket, ifrågasatt behovet av förordningsförslaget.

Carina Hägg (s) anför i motion L336 att barnperspektivet kommit i skymundan när det gäller tillämpningen av Haagkonventionen. Vid tillämpningen av konventionen måste stor vikt läggas vid om barnen riskerar att utsättas för fysiska eller psykiska skador eller försättas i en ohållbar situation. Motionären framhåller att Haagkonventionen reglerar inte bara föräldrarnas utan också barnens rätt. Det finns, enligt motionären, också ett jämställdhetsperspektiv på frågan. Kvinnor har, anför det, sämre inkomster och allmänt sett sämre socialt skyddsnät. De kan på grund av sin situation ha praktiska svårigheter att följa en rättsprocess efter att barnet återförts. Med hänsyn till det anförda är det enligt motionen angeläget att göra en översyn av Haagkon-

ventionens tillämpning ur ett barn- och jämställdhetsperspektiv, och i motionen yrkas ett tillkännagivande i enlighet härmed.

Margareta Viklund (kd) anför i motion L267 att Haagkonventionen föreskriver att en vårdnadstvist skall avgöras i det land där barnet har sitt hemvist, vilket brukar tolkas som det land där barnet bott ett år före flykten. Det som föregått en flykt tycks, anser motionären, i princip vara ointressant, även om det kan handla om misshandel och stor oförståelse för ett barns känslor och reaktioner. Enligt motionärens uppfattning vägrar svenska domstolar och myndigheter ofta att inhämta sakkunnigutredning vad gäller risken för att ett barns hälsa skadas om en överflyttning sker. Vidare inhämtas generellt sett inte, anför det i motionen, information från hemlandets myndigheter om barnets sociala bakgrund. Svenska domstolars och myndigheters tillämpning av lagen innebär således, menar motionären, att det föreligger risk för att ett barn skickas tillbaka till exempelvis en far som suttit i fängelse för hustrumisshandel, som har allvarliga drogproblem eller som begått sexuella övergrepp mot minderåriga i familjen. I motionen begärs ett tillkännagivande om att regeringen skall tillsätta en utredning med uppgift att följa upp de barns situation som mot sin vilja sänts till ett annat land (yrkande 1). Motionären begär också ett tillkännagivande om att regeringen inom EU skall ta initiativ till en översyn av de lagar, förordningar och konventioner som är styrande för överflyttande av barn (yrkande 2).

Frågor kring olovligt bortförda barn har behandlats av utskottet vid flera tidigare tillfällen, bl.a. våren 2000 i det av riksdagen godkända betänkandet 1999/2000:LU15. Utskottet framhöll därvid att det är värdefullt att de internationella reglerna på området diskuteras och belyses utifrån vilka effekter tillämpningen får på de berörda barnens situation. Det är viktigt, fortsatte utskottet, att de domstolar och myndigheter som har att tillämpa reglerna gör det på ett ändamålsenligt sätt och beaktar barnkonventionens krav att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Utskottet utgick från att barnens situation och barnens bästa är en central utgångspunkt och ledstjärna för de överväganden som sker internationellt och nationellt i fråga om åtgärder mot olovliga bortföranden och kvarhållanden av barn och ansåg att det inte var påkallat med något särskilt uttalande eller annan åtgärd från riksdagens sida med anledning av vad som anförts i en då aktuell motion.

Våren 2001 fann utskottet, i sitt av riksdagen godkända betänkande 2000/01:LU16, inte skäl att göra annan bedömning än den riksdagen gjort våren 2000. I det sammanhanget uttalade utskottet även, med anledning av ett motionsyrkande, att det är viktigt att följa upp avgöranden om verkställighet i vårdnadsmål och om överflyttning av barn. Utskottet utgick från att denna fråga kan tas upp i samband med överväganden om tillämpningen av Haagkonventionen, bl.a. inom ramen för Haagkonferensen om internationell privaträtt. Något särskilt uttalande eller annan åtgärd från riksdagens sida var utskottet dock inte berett att förorda.

När nu utskottet än en gång har att pröva frågor om tillämpningen av Haagkonventionen och lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av

utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn vidhåller utskottet alltjämt sina tidigare ställningstaganden.

Därutöver bör beaktas att det pågår arbete på såväl internationell som nationell nivå med de frågor som motionärerna aktualiserar. Sålunda är Haagkonventionen föremål för en fortlöpande översyn inom ramen för Haagkonferensen för internationell privaträtt. Sedan konventionens tillkomst år 1980 har särskilda kommissioner, sammansatta av företrädare för konventionsländerna, med uppgift att se över den praktiska tillämpningen av konventionen sammankallats vid fyra tillfällen. Den senaste kommissionen sammankallades våren 2001, varvid man diskuterade en rad frågeställningar rörande konventionens tillämpning och tolkning. Arbetet utmynnade i en rapport som lades fram i april 2001.

I Sverige pågår för närvarande en översyn av lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn. Arbetet utförs i en interdepartemental arbetsgrupp inom Regeringskansliet. Översynen syftar till att undersöka om ärenden rörande överflyttning av barn enligt Haagkonventionen kan hanteras bättre och mer effektivt och om det faktiska återförandet av ett barn kan förbättras på något sätt.

Vad gäller kravet i motion L267 yrkande 2 om initiativ från svensk sida på EU-nivå vill utskottet peka på att det i olika sammanhang har ifrågasatts huruvida EU över huvud taget är rätt forum för internationellt familjerättsligt samarbete, detta mot bakgrund av att det redan finns väl etablerade mellanstatliga organisationer för sådant samarbete, särskilt Haagkonferensen för internationell privaträtt, som även omfattar andra länder än EU:s medlemsländer. Vidare har framhållits risken att arbetet inom EU-institutionerna konkurrerar ut andra internationella organ på området (se Maarit Jänträ-Jareborg, Mot en europeisk (internationell) familjerätt, Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet 2001-02 nr 1, s. 48 ff.).

Mot bakgrund av vad som nu anförts kan utskottet inte finna annat än att motionerna L267 och L336 bör avslås.

Reservationer

1. Talerätt i mål om hävande av faderskap (punkt 2)

av Rolf Åbjörnsson (kd), Christel Anderberg (m), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Ana Maria Narti (fp) och Agne Hansson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen.

Riksdagen bifaller därmed motionerna 2001/02:L233, 2001/02:L268 och 2001/02:L292.

Ställningstagande

Vi delar motionärernas uppfattning vad gäller vikten av att ingen felaktigt förklaras vara far till ett barn. Att faderskapet blir riktigt fastställt måste givetvis anses ligga i såväl barnets som moderns och den utpekade faderns intresse. Vad först gäller den situationen att faderskapet följer av faderskapspresumtionen kan vi konstatera att nuvarande lagstiftning i fråga om talerätt för en avliden mans maka och arvingar bygger på avvägningar mellan de olika intressen som gör sig gällande. Några motsvarande avvägningar har inte skett när det gäller talerätt för mannens änka och arvingar vid ogiltigförklaring av faderskapsbekräftelse. Vi anser att det är otillfredsställande att det inte finns några klara regler i fråga om talerätten i sådana fall. Vad härefter angår talerätten i fråga om faderskap som har fastställts genom dom måste rättsläget betraktas som oklart. Särskilt mot bakgrund av att det på senare år vuxit fram nya former av familjebildningar framstår nuvarande inskränkningar i talerätten som en brist.

Som framhålls i motionerna är metoderna för fastställande av faderskap i dag helt andra än tidigare. Genom att med DNA-teknik undersöka levande släktingars blod är fastställelse av faderskap möjligt långt efter det att den utpekade fadern avlidit.

Sammanfattningsvis anser vi att motionsspörsmålen bör bli föremål för en förutsättningslös utredning där olika aspekter på problemen och de olika intressen som gör sig gällande blir noggrant genomlysta.

Vad som sålunda har anförts i reservationen bör riksdagen, med bifall till motionerna L233, L268 och L292, som sin mening ge regeringen till känna.

2. Automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar (punkt 3)
av Agne Hansson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen.

Riksdagen bifaller därmed motion 2001/02:L264 yrkande 5 och avslår motion 2001/02:L331.

Ställningstagande

Som framhålls i motion L264 är gemensam vårdnad utifrån barnets bästa en viktig grundprincip. En modern familjerättslagstiftning, anpassad till dagens föränderliga familjerelationer, bör därför ha gemensam vårdnad som utgångspunkt, oavsett om föräldrarna är gifta med varandra eller ej vid barnets födelse. I likhet med motionärerna anser jag att lagstiftningen bör utformas på så sätt att gemensam vårdnad skall gälla för ogifta föräldrar från det att faderskapet har fastställts. Regeringen bör, mot bakgrund av vad som nu har sagts, ges i uppdrag att omgående återkomma till riksdagen med ett lagförslag med den nu angivna innebörden.

Vad som sålunda anförts i reservationen bör riksdagen, med bifall till motion L264 yrkande 5 och med avslag på motion L331, som sin mening ge regeringen till känna.

3. Vårdnadens utövande (punkt 4)
av Agne Hansson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen.

Riksdagen bifaller därmed motion 2001/02:L264 yrkande 6 och bifaller delvis motion 2001/02:L242 yrkande 3.

Ställningstagande

Jag delar den uppfattning som kommer till uttryck i motion L264 och anser att det kan ifrågasättas om det är lämpligt att båda föräldrarna skall delta i alla vardagliga beslut i de fall då ett barn är bosatt hos endast den ena föräldern. Som framhålls i motionen kan detta nämligen innebära ett orosmoment och leda till bråk mellan föräldrarna om den av föräldrarna som inte bor tillsammans med barnet skall vara med och bestämma i allt rörande barnet. Det bör

därför införs en uttrycklig bestämmelse i 6 kap. föräldrabalken som innebär att den av föräldrarna som har barnet boende hos sig ensam skall få besluta i frågor som gäller den dagliga omsorgen om barnet mer självständigt än vad som är fallet i dag. Är det fråga om större frågor skall föräldrarna dock även fortsättningsvis besluta gemensamt. Regeringen bör ges i uppdrag att omgående återkomma till riksdagen med ett lagförslag med den nu angivna inriktningen.

Vad som sålunda anförts i reservationen bör riksdagen, med bifall till motion L264 yrkande 6 och med delvis bifall till motion L242 yrkande 3, som sin mening ge regeringen till känna.

4. Hänsynen till barnets bästa (punkt 8)

av Tanja Linderborg och Tasso Stafilidis (båda v).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservationen.

Riksdagen bifaller därmed motion 2001/02:Ju393 yrkande 4 och avslår motionerna 2001/02:L310 yrkande 1 och 2001/02:L264 yrkande 2.

Ställningstagande

Som framhålls i motion Ju393 är det nu hög tid att införa en barnbalk. Trots det lagstiftningsarbete som har bedrivits under de senaste decennierna saknas alltså ett samlat regelsystem där barnets rätt står i fokus. I stället sätter lagstiftningen fortfarande föräldrarätten främst, vilket redan framgår av namnet på det centrala regelverket på området, föräldrabalken. Ett annat uttryck för barnets underordnade roll i förhållande till föräldrarna är att en förälder kan vägra att umgås med sitt barn utan konsekvenser, något som barnet däremot inte kan göra. I likhet med motionärerna anser vi således att all relevant lagstiftning som rör barn, bl.a. den nuvarande föräldrabalken, delar av socialtjänstlagen, brottsbalkens regler om brott mot barn och lagen om vård av unga, skall samlas i en särskild barnbalk där barnets rätt sätts främst. Regeringen bör ges i uppdrag att låta utreda frågan och återkomma till riksdagen med ett förslag till barnbalk i enlighet med vad som föreslås i motionen.

Vad som sålunda anförts i reservationen bör riksdagen, med bifall till motion Ju393 yrkande 4 och med avslag på motionerna L264 yrkande 2 och L310 yrkande 1, som sin mening ge regeringen till känna.

5. Hänsynen till barnets bästa (punkt 8)

av Agne Hansson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 8 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen.

Riksdagen bifaller därmed motion 2001/02:L264 yrkande 2 och avslår motionerna 2001/02:L310 yrkande 1 och 2001/02:Ju393 yrkande 4.

Ställningstagande

Jag delar uppfattningen i motion L264 att det finns anledning att se över hur begreppet barnets bästa har kommit till uttryck i lagstiftningen. Regeringen bör därför ges i uppdrag att föranstalta om en sådan översyn av lagstiftningen i syfte att förstärka barnets rätt till omvårdnad, trygghet och aktning för sin person.

Vad som sålunda anförts i reservationen bör riksdagen, med bifall till motion L264 yrkande 2 och med avslag på motionerna L310 yrkande 1 och Ju393 yrkande 4, som sin mening ge regeringen till känna.

6. Talerätt i umgängesfrågor (punkt 12)

av Rolf Åbjörnsson (kd), Christel Anderberg (m), Henrik S Järrel (m), Elizabeth Nyström (m), Kjell Eldensjö (kd), Berit Adolfsson (m), Ana Maria Narti (fp) och Agne Hansson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 12 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservationen.

Riksdagen bifaller därmed motionerna 2001/02:L215 och 2001/02:L341 och avslår motion 2001/02:L264 yrkande 4.

Ställningstagande

I likhet med vad som anförs i motionerna L215 och L341 anser vi att den nuvarande ordningen med exklusiv talerätt för socialnämnden i mål om umgänge med andra anhöriga än barnets föräldrar visat sig mindre lämplig. Enligt vår mening nedvärderar lagstiftningen far- och morföräldrars betydelse för barnen och barnens behov av nära kontakter med närstående släktingar. Sådant umgänge är oftast en rikedom för barnen, och sådana relationer verkar i de flesta fall för barnens bästa. Bestämmelsen i 6 kap. 15 § föräldrabalken kommer, såvitt vi känner till, sällan till användning, och i de fall socialnäm-

den inte vidtar de åtgärder som behövs för att tillgodose barnets behov av umgänge med nära anhöriga, såsom mor- och farföräldrar, bör dessa enligt utskottet ha möjlighet att föra talan vid domstol om sådant umgänge. Enligt vår mening bör regeringen återkomma till riksdagen med förslag till erforderliga lagändringar i enlighet med vad som föreslås i motionerna.

Vad som sålunda anförts i reservationen bör riksdagen, med bifall till motionerna L215 och L341 och med avslag på motion L264 yrkande 4, som sin mening ge regeringen till känna.

7. Barns rätt att komma till tals (punkt 14)

av Agne Hansson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 14 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservationen.

Riksdagen bifaller därmed motion 2001/02:L264 yrkande 3 och avslår motion 2001/02:L310 yrkande 2.

Ställningstagande

Som anförts i motion L264 är det enligt min uppfattning självklart att barn, med undantag för de allra minsta barnen, alltid skall få komma till tals i mål om vårdnad, boende och umgänge. Det finns därför anledning att överväga om det inte borde införas en lagfäst skyldighet för såväl socialnämnderna som domstolarna att ta reda på barnets inställning i sådana mål. Lämpligen kan frågan övervägas inom ramen för den kommande utvärderingen av 1998 års föräldrabalksreform.

Vad som sålunda anförts i reservationen bör riksdagen, med bifall till motion L264 yrkande 3 och med avslag på motion L310 yrkande 2, som sin mening ge regeringen till känna.

8. Utredningen i mål om vårdnad, boende och umgänge (punkt 15)

av Agne Hansson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 15 borde ha följande lydelse:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservationen.

Riksdagen bifaller därmed motion 2001/02:L264 yrkande 7.

Ställningstagande

Mot bakgrund av domstolarnas i och för sig förståeliga motvilja mot att flytta ett barn från dess invanda miljö har de interimistiska besluten i mål om vårdnad, boende och umgänge i praktiken kommit att få alltför stor betydelse. Som framhålls i motion L264 avgörs många sådana mål i praktiken redan i och med att ett interimistiskt beslut fattas. Det bästa sättet att komma till rätta med detta problem vore, som föreslås i motion L264, att korta ned utredningstiderna. Härigenom skulle det vara lättare att flytta ett barn från den ena föräldern till den andra om domstolen slutligen kommer fram till att detta är bäst för barnet. Regeringen bör ges i uppdrag att återkomma till riksdagen med förslag till åtgärder för att korta utredningstiden i mål om vårdnad, boende och umgänge.

Vad som sålunda anförts i reservationen bör riksdagen, med bifall till motion L264 yrkande 7, som sin mening ge regeringen till känna.

Särskilda yttranden

1. Fastställande av faderskap för ogifta fäder

av Ana Maria Narti (fp).

Enligt min uppfattning bör lagstiftningen på det familjerättsliga området vara utformad på så sätt att föräldrar och barn i alla avseenden behandlas lika, oavsett om föräldrarna är gifta med varandra eller ej. Ett exempel på ett rättsområde där ogifta föräldrar alltså diskrimineras är reglerna om fastställelse av faderskap. Som framhålls i motion L245 måste således ogifta föräldrar fortfarande genomgå en procedur för att fastställa faderskapet som i bästa fall upplevs som byråkratisk, men som i många fall genomförs på ett för föräldrarna förnedrande sätt. Bara det faktum att ett etablerat par efter nio månaders väntan skall behöva uppsöka en myndighet för att kunna fastställa faderskapet till sitt barn upplevs av många som kränkande.

Jag delar alltså uppfattningen i motionen att det nu är dags att införa en ordning som innebär att ogifta föräldrar på ett enkelt sätt, exempelvis redan på sjukhuset i anslutning till barnets födelse, skall kunna avge en försäkran om föräldraskapet. Förslaget har dock ett nära samband med den pågående beredningen inom Regeringskansliet av frågorna om införande av automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar och utformningen av den framtida sambologstiftningen. Resultatet av det pågående arbetet bör först avvaktas innan riksdagen tar något initiativ på området.

Mot bakgrund av det anförda har jag valt att inte yrka bifall till motion L245. I stället kommer jag nog att följa beredningsarbetet och återkomma i saken om det skulle visa sig vara nödvändigt.

2. Automatisk gemensam vårdnad för ogifta föräldrar

av Tasso Stafilidis (v).

För egen del anser jag att det saknas skäl att särbehandla barn till ogifta föräldrar jämfört med barn till gifta föräldrar. Som anförts i motion L331 bör lagstiftningen utgå från att gemensam vårdnad skall vara huvudregel, oavsett om föräldrarna är gifta eller ej, i stället för tvärtom. Nuvarande ordning innebär att modern uppfattas som den viktigaste föräldern och förstärker också patriarkala maktstrukturer och heteronormativa könsrollsmönster. Strävan i samhället att fäderna skall ta ett större ansvar för sina barn motarbetas även av gällande lagstiftning.

Enligt min uppfattning bör lagstiftningen ändras på så sätt att samboende föräldrar automatiskt får gemensam vårdnad om sina barn. Det skall dock finnas möjligheter att göra undantag från denna huvudregel i de fall där gemensam vårdnad inte är förenlig med barnets bästa.

Mot bakgrund av att frågan är föremål för beredningsarbete inom Rege-
ringskansliet har jag trots allt valt att inte yrka bifall till motion L331. Jag
avser i stället att noga följa det fortsatta beredningsarbetet på området och
återkomma i saken om det skulle visa sig vara erforderligt.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motioner från allmänna motionstiden

2001/02:L201 av Cecilia Magnusson och Anita Sidén (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om automatisk prövning av vårdnadsfrågan vid fall av grov misshandel eller mord på medförälder.

2001/02:L215 av Ana Maria Narti m.fl. (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en sådan ändring i föräldrabalken att nära anhöriga, som mor- och farföräldrar, får föra talan om umgänge.

2001/02:L233 av Marietta de Pourbaix-Lundin (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att talerätt om hävande av faderskap för såväl efterlevande maka som mannens arvingar bör införas.

2001/02:L242 av Fanny Rizell m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen låter den planerade utredningen avseende uppföljningen av bestämmelserna om gemensam vårdnad beakta frågan om gemensam vårdnad när våld förekommit, i enlighet med vad som anförs i motionen.
2. Riksdagen begär att regeringen låter den planerade utredningen avseende uppföljningen av bestämmelserna om gemensam vårdnad se över frågan om nämndemän av båda könen finns representerade vid vårdnadstvister, i enlighet med vad som anförs i motionen.
3. Riksdagen begär att regeringen låter den planerade utredningen avseende uppföljningen av bestämmelserna om gemensam vårdnad se över frågan om kravet på samtycke, i enlighet med vad som anförs i motionen.
4. Riksdagen begär att regeringen låter den planerade utredningen avseende uppföljningen av bestämmelserna om gemensam vårdnad utreda växelvis boende ur ett barnperspektiv, i enlighet med vad som anförs i motionen.

5. Riksdagen begär att regeringen låter den planerade utredningen avseende uppföljningen av bestämmelserna om gemensam vårdnad se över systemet med samarbetsamtal, i enlighet med vad som anförs i motionen.
6. Riksdagen begär att regeringen låter den planerade utredningen avseende uppföljningen av bestämmelserna om gemensam vårdnad se över umgängesföräldrarnas rätt till information, i enlighet med vad som anförs i motionen.

2001/02:L245 av Karin Pilsäter (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en enhetlig och enkel gemensam försäkran om föräldraskapet bör ersätta dagens faderskaperkännande för nyblivna fäder till barn födda ”utom äktenskapet”.

2001/02:L264 av Viviann Gerdin m.fl. (c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att se över hur man kan förstärka barnets rätt till omvårdnad, trygghet och aktning för sin person.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en översyn med syfte att ge barnen bättre möjligheter att få komma till tals vid vårdnadstvister.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att se över nuvarande lagstiftning för att förstärka barnens rätt till icke biologiska föräldrar.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att gemensam vårdnad skall gälla från det att faderskapet fastställts.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att den vårdnadshavare som har barnet boende hos sig ensam skall få besluta i frågor som gäller den dagliga omsorgen mer självständigt än vad som är möjligt i dag.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ytterligare korta ned utredningstiden för att komma åt den intermistiska vårdnadens alltför avgörande betydelse i vårdnadstvister.

2001/02:L266 av Ulf Nilsson (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda ökade möjligheter att motverka umgängessabotage.

2001/02:L267 av Margareta Viklund (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att bl.a. följa upp de barns situation som mot sin vilja sänts till ett annat land.
2. Riksdagen begär att regeringen i EU initierar en översyn av de lagar, förordningar och konventioner som på internationell nivå är styrande för överflyttning av barn.

2001/02:L268 av Berit Adolfsson m.fl. (m, kd, c) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om översyn av regler för fastställande och hävande av faderskap.

2001/02:L272 av Ragnwi Marcelind m.fl. (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen begär att regeringen överväger åtgärder för att komma till rätta med problemet vårdnads- och umgängestvister i domstol, exempelvis genom att införa krav på prövningstillstånd.

2001/02:L292 av Ulf Nilsson och Kenth Skårvik (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om översyn av rättsläget och praxis rörande talerätt vid hävande av faderskap.

2001/02:L301 av Annelie Enochson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att lagen bör ändras så att de sociala myndigheterna aktivt driver talan om överflyttning av vårdnad vid allmän domstol då en vårdnadshavare grovt brustit i föräldraansvar genom att begå ett allvarligt brott mot den andre vårdnadshavarens liv, frihet eller hälsa.

2001/02:L310 av Tasso Stafilidis och Charlotta L Bjälkebring (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa en reglering som starkare betonar vårdnadshavarnas och föräldrarnas skyldigheter gentemot barnet.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ge barnen rätt att ställa vårdnadshavare och förälder till ansvar för brister i att uppfylla sina skyldigheter som vårdnadshavare och förälder.

2001/02:L313 av Tuve Skånberg och Lars Hjertén (kd, m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om vikten av att barnets behov skall styra utformningen av umgänget med föräldrarna.

2001/02:L331 av Tasso Stafilidis och Charlotta L Bjälkebring (v) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om automatisk gemensam vårdnad för sambor.

2001/02:L336 av Carina Hägg (s) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om översyn av Haagkonventionen.

2001/02:L341 av Lars Elinderson (m) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till sådan ändring i 6 kap. 15 § föräldrabalken att mor- och farföräldrar kan väcka talan i domstol om rätt till umgänge med avlidna barns barn i de fall barnens vårdnadshavare motsätter sig det umgänge som begärts.

2001/02:Ju393 av Annelie Enochson (kd) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att behovet av en bambalk utreds.

2001/02:Sf388 av Bo Könberg (fp) vari föreslås att riksdagen fattar följande beslut:

Riksdagen begär att regeringen låter utreda frågan om reglerna för underhållsbidrag vid växelvis boende.